

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
MISIJA NA KOSOVU

Izveštaj o proceni prava zajednica
Treće izdanje

Jul, 2012.

Odricanje od odgovornosti:

Zvanična verzija ove publikacije pisana je na engleskom jeziku. Sve druge jezičke verzije ove publikacije predstavljaju prevod sa originalne engleske verzije i ne smatraju se zvaničnim dokumentima.

SADRŽAJ

PREGLED IZVEŠTAJA	1
1. UVOD	2
2. ZAJEDNICE ROMA, AŠKALIJA I EGIPĆANA	3
3. POVRATAK I REINTEGRACIJA	8
4. KULTURA I MEDIJI	10
5. DIJALOG	17
6. OBRAZOVANJE	19
7. UPOTREBA JEZIKA	23
8. SOCIO-EKONOMSKA PRAVA I UČEŠĆE	26
9. ZAKLJUČAK	29
10. PREPORUKE	31

LISTA SKRAĆENICA I AKRONIMA

Akcioni plan: Akcioni plan za sprovođenje Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, 2009–2015.

DP: Društvena preduzeća

DRC: Danski savet za izbeglice

Drugi set preporuka Komiteta ministara: Savet Evrope, drugi set preporuka Komiteta ministara o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu

Drugo mišljenje: Savet Evrope „Drugo mišljenje o Kosovu“ Savetodavnog odbora za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina

ECLO: Kancelarija za vezu Evropske komisije

EU-MRSI: Projekat Inicijative Evropske unije za pružanje podrške Romima, Aškalijama i Egipćanima u Mitrovicë/Mitrovici

FMM: Komisija za upravljanje fondom za podršku manjinskim i multietničkim medijima i drugim posebnim grupama, Kabinet premijera

KP: Kabinet premijera

KPZ: Kancelarija za pitanja zajednica pri Kabinetu premijera

KSKN: Kosovski savet za kulturno nasleđe

MKOS: Ministarstvo za kulturu, omladinu i sport

MONT: Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

MZP: Ministarstvo za zajednice i povratak

NVO: Nevladina organizacija

OEBS: Misija na Kosovu Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju

Okvirna konvencija: Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina

OKZP : Opštinska kancelarija za zajednice i povratak

Prvi set preporuka Komiteta ministara: Savet Evrope, prvi set preporuka Komiteta ministara o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu.

Prvo mišljenje: Savet Evrope, „Mišljenje o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu“ Savetodavnog odbora za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina

PZZ: Posebno zaštićene zone

RTK: Radio Televizija Kosova

Strategija i Akcioni plan reintegracije: Revidirana Strategija za reintegraciju repatriiranih lica i Akcioni plan za sprovođenje Strategije za reintegraciju repatriiranih lica

SSN: Savet za sprovođenje i nadgledanje

Strategija: Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, 2009.–2015.

UAM: UNMIK uprava u Mitrovicë/Mitrovici

UNHCR: Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice

UNMIK: Misija privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu

VKNM: Visoki komesar OEBS-a za nacionalne manjine

PREGLED IZVEŠTAJA

Skoro šest godina od kako je Savet Evrope dao svoje prvo mišljenje o nivou sprovođenja Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina od strane kosovskih institucija na Kosovu, i dalje su primetni nedostaci u zaštiti i unapređenju prava zajednica. *Izveštaj o proceni prava zajednica, Treće izdanje*, zajedno sa dva prethodna izveštaja koje je objavila Misija na Kosovu Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) ispituje napredak i efikasnost kosovskih institucija u pogledu zaštite i unapređenja prava zajednica na Kosovu kroz sprovođenje određenih standarda Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina.

Ispitana su brojna pitanja na koja je Savet Evrope skrenuo pažnju i koja su u prethodnim izveštajima OEBS-a o *Proceni prava zajednica* izneta kao problematične oblasti. U izveštaju se razmatra napredak u pogledu integracije zajednica Roma, Aškalija i Egipćana; povratak i reintegracija; kultura i sredstva javnog informisanja; dijalog između zajednica; obrazovanje; jezik i socijalno-ekonomska prava i učestvovanje. U izveštaju se navodi da je uprkos uspostavljenom sveobuhvatnom i sofisticiranom pravnom okviru za zaštitu i unapređenje prava zajednica na Kosovu, potrebno još dosta toga ostvariti kako bi se obezbedila istinska i razumna zaštita prava zajednica.

Iako je ostvaren minimalan napredak u nekim problematičnim oblastima koje su istaknute u izveštaju, u mnogim oblastima se zahteva energičnija posvećenost institucija na centralnom i lokalnom nivou kako bi se ispunili relevantni domaći i međunarodni standardi za zaštitu i unapređenje prava zajednica. Ključne preporuke se odnose na dodeljivanje finansijskih sredstava na centralnom i lokalnom nivou za sprovođenje Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana; jačanje nastojanja u stvaranju uslova za održiv povratak i reintegraciju raseljenih i repatriranih lica kroz obezbeđivanje efikasnog pristupa uslugama na opštinskom nivou i prepoznavanje osnovne važnosti međuetničkog dijaloga kao sredstva za obezbeđivanje tolerancije i međusobnog razumevanja zajednica na Kosovu.

1. UVOD

Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (Okvirna konvencija)¹ je sastavljena da zaštiti prava lica koja pripadaju nacionalnim manjinama i da unapredi potpunu i delotvornu ravnopravnost tih lica u svim oblastima privrednog, društvenog, političkog i kulturnog života. Kao takva, daje zajednicama na Kosovu² suštinsku zaštitu i predstavlja jedan od osnovnih merila na osnovu kojih se ocenjuje ostvareni napredak kosovskih institucija u poštovanju i unapređenju prava zajednica. Pravni okvir na Kosovu daje posebna prava licima koja pripadaju zajednicama uključujući zakonodavstvo za unapređenje i zaštitu prava zajednica, o upotrebi jezika, obrazovanju, kulturnom nasleđu i učestvovanju u javnim poslovima.³

U okviru svog mandata koji se između ostalog odnosi na unapređenje i zaštitu prava zajednica, OEBS redovno nadgleda i izveštava o aktivnostima koje preduzimaju kosovske institucije kako bi osigurale da su prava tih zajednica zaštićena. Ovaj izveštaj predstavlja treće izdanje *Procene prava zajednica* koje će objaviti OEBS. Prethodna dva izveštaja, koja su objavljena u decembru 2009. i decembru 2010⁴, detaljno navode ostvareni napredak kosovskih institucija u sprovođenju određenih standarda Okvirne konvencije u periodu od januara 2008. do juna 2009. odnosno od jula 2009. do juna 2010. Oba izveštaja su ispitivala napredak u pogledu prvog seta preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope nakon prvog mišljenja Savetodavnog odbora.⁵

Savet Evrope je objavio svoje drugo mišljenje Savetodavnog odbora (Drugo mišljenje) u maju 2010, koje je bilo praćeno objavljivanjem drugog seta preporuka Komiteta ministara u julu 2011.⁶ Ovaj izveštaj, koji se zasniva na OEBS-ovim

¹ Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, Strazbur, 1. februar 1995, Savet Evrope, Ugovorni deo, N. 157.

² Na Okvirnu konvenciju se upućuju u ustavu zajedno sa ostali, međunarodnim ugovorima i konvencijama.

³ Zakon br. 04/L-020 koji menja i dopunjuje Zakon br. 03/L-047 o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu, 21. decembar 2011. Član 1.4 ovog zakona eksplicitno priznaje kosovske Srbe, kosovske Turke i kosovske Bošnjake, Rome, Aškalije, Egipćane, Gorance i kosovske Crnogorce i Hrvate kao zajednice kojima bi trebalo da zakon pruži zaštitu. Zajednice koje su većina na Kosovu u celini takođe bi trebalo da imaju zaštitu na osnovu ovog zaklona tamo gde su oni brojčana manjina u određenoj opštini. Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2006/51, 20. oktobar 2006; Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju na Kosovu, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2002/19, 31. oktobar 2002. i Zakon o visokom obrazovanju na Kosovu, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2003/14, 12. maj 2003; Zakon o kulturnom nasleđu, proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2006/52, 6. novembar 2006;

⁴ Vidi OEBS, *Izveštaj o proceni prava zajednica*, decembar 2009, <http://www.osce.org/kosovo/40779> (pristupljeno 25. novembar 2011) i OEBS-ov *Izveštaj o pravima zajednica, Drugo izdanje*, decembar 2010, <http://www.osce.org/kosovo/74597> (pristupljeno 25. novembar 2011).

⁵ Savet Evrope, Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina „Mišljenje o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina na Kosovu“ (usvojeno 25. novembra 2005) ACFC/OP/II(2009)004, 2. mart 2006 (Prvo mišljenje). Savet Evrope, Prvi set preporuka Komiteta ministara o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, usvojio Komitet ministara 21. juna 2006. godine na 969. sastanku zamenika ministara, Strazbur, (Prvi set preporuka Komiteta ministara).

⁶ Savet Evrope, Savetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina „Drugo mišljenje o Kosovu“ (usvojeno 5. novembra 2009) ACFC/OP/II(2009)004, Strazbur 31. maj 2010. Drugo mišljenje Komiteta ministara Saveta Evrope o sprovođenju Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, usvojio Komitet ministara 6. jula 2011. godine na 1118. sastanku zamenika ministara, Strazbur, (Drugi set preporuka Komiteta ministara).

redovnim aktivnostima nadgledanja u periodu od jula 2010. do decembra 2011. i razgovorima sa opštinskim zvaničnicima i predstavnicima zajednica od jula do avgusta 2011.⁷ ispituje napredak kosovskih institucija u sprovođenju standarda Okvirne konvencije u odnosu na Drugi set preporuka Komiteta ministara.⁸ Analizirajući kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih podataka, Izveštaj razmatra napredak ostvaren u zaštiti i promovisanju prava zajednica Roma, Aškalija i Egipćana; povratak i reintegraciju; kulturu i sredstva javnog informisanja; dijalog između zajednica; obrazovanje; jezik; socijalno-ekonomska prava i učestvovanje. Kao i u prethodna dva izveštaja OEBS-a *O proceni prava zajednica*, svaka problematična oblast predstavlja posebnu temu. Na početku svakog poglavlja biće navedena relevantna preporuka Komiteta ministara kao podsetnik, nakon čega sledi procena trenutne situacije, uključujući ostvareni napredak i svaki pozitivan razvoj, a zatim je data procena preostalih izazova. Oba podeodeljka razmatraju situaciju u pogledu preporuka Saveta Evrope, ali razmatraju se, međutim, i druga pitanja koja su od posebnog interesa za OEBS. Izveštaj se završava preporukama za poboljšanje sprovođenja standarda Okvirne konvencije za zaštitu i unapređenje prava zajednica.

2. ZAJEDNICE ROMA, AŠKALIJA I EGIPĆANA

„Pod hitno pronaći i sprovesti odgovarajuće i održivo rešenje za Rome, Aškalije i Egipćane koji žive u preostalim olovom zagađenim kampovima na severu Kosova, u bliskoj saradnji sa predstavnicima pogođenih zajednica; obezbediti da su odgovarajuća finansijska sredstva i ljudski resursi dodeljeni i upotrebljeni za efikasno sprovođenje Strategije za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana.“⁹

Trenutna situacija

U oktobru 2010. zatvoren je i srušen Česmin Lug, jedan od olovom zagađenih kampova u severnoj Mitrovici/Mitrovicë u kome su boravili pripadnici zajednice Roma i Aškalija. Njegovi žitelji su ili premešteni u naselje „Romska Mahala“ u južnoj Mitrovicë/Mitrovici, kao deo projekta nevladine organizacije (NVO) Mercy Corps¹⁰,

⁷ Tokom perioda razgovora, timovi OEBS-a su na terenu razgovarali sa brojnim lokalnim sagovornicima, uključujući opštinske zvaničnike, predstavnike zajednica, lokalne nevladine organizacije i druge organizacije, kada je to bilo potrebno. Razgovori sa opštinskim zvaničnicima održani su u svakoj opštini na Kosovu i uključivali su direktore odeljenja (budžet; finansije; katastar; javne službe; kultura, omladina i sport; obrazovanje; administracija; kadrovska služba); opštinske prevodioce; osoblje opštinskih kancelarija za zajednice i povratak; opštinske službenike za rodnu ravnopravnost; zamenike predsednika opština za zajednice; zamenike predsedavajućih skupština opština; direktore škola i nastavnike. Pored toga, kada je to bilo potrebno, razgovaralo se i sa lokalnim nevladinim organizacijama i pojedincima koji predstavljaju Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice. Razgovaralo se i sa predstavnicima zajednica i starešinama sela iz svake zajednice, u svakoj opštini u kojoj postoje. Neki ključni događaji koji nisu pokriveni ovim prvim periodom izveštavanja jul 2011 – decembar 2011 uključeni su kao ažurirani podaci u izveštaj do jula 2012.

⁸ Iako je objavljen tek u julu 2011, Drugi set preporuka Komiteta ministara direktno prati preporuke Savetodavnog odbora date u Drugom mišljenju koje je objavljeno u novembru 2009.

⁹ Drugi set preporuka Komiteta ministara, fusnota 5, *supra*.

¹⁰ Mercy Corps je NVO odgovoran za sprovođenje dva projekta za zatvaranje olovom zagađenih kampova Česmin Lug i Osterode u severnoj Mitrovici/Mitrovicë i premeštanje stanara na bezbednije lokacije, uglavnom u „Romsku Mahalu“ u južnoj Mitrovicë/Mitrovici. Projekat Program kosovskog partnerstva za održivo preseljenje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana (RESTART) i Projekat inicijative Evropske unije za pružanje podrške Romima, Aškalijama i Egipćanima u

ili su privremeno premešteni u kamp Osterode u severnoj Mitrovici/Mitrovič. Mercy Corps je završio skoro sve građevinske radove u „Romskoj Mahali“ koji su bili predviđeni prvobitnim projektima za premeštaj, međutim, Mercy Corps je postigao dogovor sa opštinom Mitrovič/Mitrovica da se sagradi manji broj dodatnih kuća u nizu kako bi se obezbedio smeštaj za neke od preostalih porodica u kampu Osterode.¹¹ Do kraja decembra 2011. u kuće u nizu u „Romskoj Mahali“ premeštene su ukupno 104 porodice, mada se očekuje da će taj broj biti veći kada se sagrađe dodatne kuće.

Uprkos nameri da se do kraja 2010. zatvore svi olovom zagađeni kampovi naseljeni pripadnicima iz zajednica Roma i Aškalija, očekuje se da kamp Osterode ostane otvoren najmanje do decembra 2012.¹² Do kraja decembra 2011. u kampu Osterode ostalo je još 17 porodica. Jedanaest od ovih porodica, od kojih su neke na početku odbile da se presele u „Romsku Mahalu“ iz različitih razloga, sada su se složile da se presele kada smeštaj za njih bude završen.¹³ Visoki komesarijat za izbeglice Ujedinjenih nacija (UNHCR) smatra da je dvema porodicama potrebna dalja zaštita i stoga se ne može očekivati da se bezbedno vrate u južnu Mitrovič/Mitrovicu. U okviru svog projekta za preseljenje, Mercy Corps je odgovoran za pronalaženje alternativnih rešenja za ove porodice.¹⁴ Dve porodice su se preselile početkom 2012, nakon što njihova imovinska potraživanja uspešno reši Kosovska agencija za imovinu, a ostaju dve porodice sa veoma složenim imovinskim potraživanjima za koje će biti potrebno neko vreme da se reše. Kada se ovih 11 porodica preseli, u kampu će ostati samo četiri porodice (uključujući dva slučaja koja su pod zaštitom) sa nerešenim statusom. Međutim, pregovori sa njima su u toku i Mercy Corps se nada da će na kraju i one moći da iskoriste projekat za premeštaj.

Strategija za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, 2009–2015 (Strategija) i njen propratni *Akcioni plan za sprovođenje Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, 2009–2015* (Akcioni plan) detaljno izlažu izazove sa kojima se suočavaju zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu. Akcioni plan predlaže konkretne mere koje bi relevantne institucije na centralnom i lokalnom nivou trebalo da preduzmu u cilju rešavanja tih izazova, zajedno sa vremenskom i budžetskom procenom za sprovođenje odgovarajućih mera u cilju borbe protiv diskriminacije i pružanja podrške integraciji. Uprkos ovim dalekosežnim strateškim dokumentima, kosovske institucije ne uspevaju da ispune svoje obaveze u pogledu stvaranja odgovarajućih uslova za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu. Prema izveštaju OEBS-a od maja 2011, o sprovođenju Strategije i Akcionog plana, ne postoji politička volja, nedostaje koordinacija između institucija na centralnom

Mitrovič/Mitrovici (EU-MRSI) finansiraju USAID odnosno Kancelarija za vezu Evropske komisije (ECLO).

¹¹ Opština je pružila svoju podršku za izgradnju ovih dodatnih kuća, koje će izgraditi Mercy Corps unutar postojećih projekata za preseljenje.

¹² Mercy Corps je upravljao kampom preko sredstava Ministarstva za zajednice i povratak i u okviru svog projekta EU-MRSI. Ova sredstva su istrošena u avgustu 2011. kada se Mercy Corps prijavio na poziv Ministarstva za zajednice i povratak za dostavljanje predloga projekata, obezbeđujući finansijska sredstva za upravljanje kampom do juna 2012. Mercy Corps će nastaviti da upravlja kampom do kraja decembra 2012 (kroz uštedevinu projekta) kada namerava da ga zatvori.

¹³ Očekuje se preseljenje jedne porodice u severnu Mitrovicu/Mitrovič.

¹⁴ Prvobitno je bilo sedam porodica koje je UNHCR identifikovao kao porodice kojima je potrebna stalna zaštita i za koje se, prema tome, ne može očekivati da se bezbedno vrate u južnu Mitrovič/Mitrovicu. U decembru 2011, pet od ovih porodica je saopštilo da bi, uprkos tome što su kategorizovane kao „slučajevi kojima je potrebna zaštita“, htele da se presele u „Romsku Mahalu“.

nivou kao i između institucija na centralnom i lokalnom nivou, a takođe nema ni dovoljno finansijskih sredstava da bi se obezbedilo efikasno sprovođenje.¹⁵ Međutim, u Izveštaju se primećuje skroman napredak u oblastima povratka, regulisanja neformalnih naselja, kulture i obrazovanja u kojima se situacija u međuvremenu još više poboljšala.¹⁶

Kao ni centralni nivo, ni opštine nisu izdvojile sredstva za sprovođenje aktivnosti tokom 2011. godine, delom zbog opšteg nedostatka obaveštenosti o Strategiji i njenom Akcionom planu na opštinskom nivou.¹⁷ OEBS raspolaže saznanjima o samo jednoj opštini koja je izdvojila sredstva tokom razmatranja budžeta sredinom godine. Opština Pejč/Peć je izdvojila sredstva u okviru kabineta predsednika opštine za dodeljivanje relevantnim zajednicama koja se dodeljuju po zahtevu na temu učešća. Međutim, OEBS nije upoznat da je ijedna opština izdvojila sredstva za sprovođenje Akcionog plana za 2012. godinu, iako je opštinska kancelarija za zajednice i povratak (OKZP) u Fushë Kosovë/Kosovu Polju podsetila svako opštinsko odeljenje u pisanoj formi o potrebi da se u planiranje za 2012. uključe i budžetske aktivnosti.¹⁸

Mada nije konkretno regulisano, mali broj opština je doneo odluku da izradi lokalne akcione planove za sprovođenje ove Strategije.¹⁹ U drugim opštinama je bilo aktivnosti koje je sprovela ili podržala opština sa ciljem poboljšanja situacije zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. Na primer, određeni broj opština je tokom perioda pripreme izveštaja dodelio opštinsko zemljište za Rome, Aškalije ili Egipćane koji su raseljeni, povratnici ili nemaju svoju zemlju.²⁰ Neke opštine su sprovele inicijative sa ciljem da se poveća pohađanje nastave u školama, na primer putem organizovanja sastanaka između roditelja i opštinskih zvaničnika kako bi se razgovaralo o nepohađanju nastave, ili putem obezbeđivanja školskog pribora onima kojima je to naročito potrebno ili organizovanja nadoknade časova/intenzivne nastave.²¹ U ostalim opštinama pružene su mogućnosti zapošljavanja na određeno

¹⁵ Videti Izveštaj OEBS-a *Sprovođenje Akcionog plana Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu*, maj 2011, <http://www.osce.org/kosovo/77413> (pristupljeno 25. novembra 2011).

¹⁶ Ibid. str. 3.

¹⁷ Ibid. str. 7.

¹⁸ Prema razgovoru koji je OEBS obavio sa OKZP-om u opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje, za potrebe ovog izveštaja.

¹⁹ Skupštine opštine Ferizaj/Uroševac, Mitrovicë/Mitrovica, Gjakovë/Đakovica i Fushë Kosovë/Kosovo Polje usvojile su opštinske akcione planove. U Prizrenu je akcioni plan usvojen 27. aprila 2012. U opštini Gračanica/Gračanicë lokalni akcioni plan je u fazi izrade. U Podujevë/Podujevu je predstavnik odbora za zajednice iz zajednice Aškalija pokrenuo proces izrade lokalnog plana, dok je u Pejč/Peći NVO „Syri i Vizionit“ izradio lokalni akcioni plan za 2009–2011, ali opština nikad nije usvojila ovaj plan, premda je bila uključena u fazu izrade.

²⁰ U Viti/Vitini je dodeljeno opštinsko zemljište za izgradnju dve kuće za dve romske porodice. U Podujevë/Podujevu je dodeljeno opštinsko zemljište za povratničku porodicu Aškalija. U Klinë/Klini je opština dodelila zemljište za izgradnju sedam kuća porodicama Aškalija i Egipćana bez zemlje. Opštine Mitrovicë/Mitrovica i Gjakovë/Đakovica dodelile su velike parcele opštinskog zemljišta u „Romskoj mahali“ (koju naseljavaju Romi i Aškalije) odnosno u naselju „Ali Ibra“ (koje naseljavaju kosovski Egipćani). U opštini Ferizaj/Uroševac zemljište je dodeljeno za izgradnju Kulturnog i društvenog centra za Aškalije, koji će se koristiti kao centar za obuku, dom zdravlja i dečiji vrtić.

²¹ U opštini Ferizaj/Uroševac, OKZP su saradivali sa OEBS-om i lokalnom NVO, Društvenim centrom Aškalija, kako bi podelili udžbenike srednjoškolcima iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana. OKZP iz ove opštine, uz podršku OEBS-a, organizovao je razgovore za okruglim stolom između roditelja i dece kako bi se pozabavili pitanjem napuštanja škole. U Podujevë/Podujevu

vreme pripadnicima zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.²² U većini slučajeva, treća strana bi podržala aktivnost koju organizuje opština, bilo da je u pitanju NVO ili međunarodna organizacija ili bi je finansirao centralni nivo. Postoji vrlo malo primera inicijativa za promovisanje i zaštitu prava zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koje je pokrenula samo opština.

Preostali izazovi

Kao jedan od izazova ostaje preseljenje preostalih porodica iz kampa Osterode u cilju njihovog premeštanja sa zemljišta koje je u velikoj meri zagađeno olovom. Pre svega, dve porodice koje su zahtevale zaštitu predstavljaju problem za Mercy Corps, zbog činjenice da nije postignut dogovor oko toga gde bi one trebalo da žive i da li Uprava UNMIK-a u Mitrovicë/Mitrovici (UAM) može da im dodeli zemljište u severnoj Mitrovici/Mitrovicë. Razgovori o tome gde će oni biti preseljeni su vođeni uz minimalne konsultacije sa pogođenim pojedincima. Ovaj planirani povratak pet porodica u „Romsku mahalu“, za koje se smatra da im je potrebna stalna zaštita UNHCR-a, nisu podržali neki predstavnici zajednice unutar naselja koji su izrazili zabrinutost da bi to moglo da ugrozi bezbednost ostalih žitelja „Romske mahale“.²³ Nedostatak uključenosti zajednice tokom faza planiranja projekata takođe je jedno od problematičnih pitanja za 104 porodice koje su preseljene u „Romsku mahalu“.²⁴ Međutim, mora se istaći da zajednice nisu uvek u potpunosti koristile mehanizme konsultacije tamo gde su oni bili dostupni.²⁵

Za porodice koje sada žive u „Romskoj mahali“ i dalje postoji nekoliko problema koji se odnose na ljudska prava, što dovodi u pitanje adekvatnost i održivost projekata preseljenja. Bilo je problema sa standardom stambenih jedinica koje prvobitno nisu imale dobru izolaciju i gde je postojao je visok stepen vlage, što je očigledno izazvalo zdravstvene probleme kod nekih žitelja. Mercy Corps je pokušao da reši ovaj problem tako što je angažovao jednu kompaniju da ugradi toplotnu izolaciju kod najoštećenijih kuća izgrađenih u nizu; ipak, nisu sve kuće popravljene jer su finansijska sredstva bila na raspolaganju u samo jednom od dva projekta za preseljenje. Drugi zdravstveni problem u „Romskoj mahali“ nastaju jer se često dešava da se smeće ne odnosi. Ova

opština nudi časove opismenjavanja pripadnicima zajednice Aškalija i prihvata upis u školu dece povratnika bez potrebnih dokumenata o registraciji građana. Slične inicijative pokrenule su opštine Gjakovë/Dakovica, Pejë/Peć i Prizren.

²² Na primer, Romi su dobili ugovore na određeno vreme u okviru projekta vezanog za čišćenje životne sredine koji je podržalo Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu u Štrpcu/Shtërpçë tokom avgusta 2011. Pripadnici zajednica Roma i Egipćana su na sličan način zaposleni u opštini Pejë/Peć, dok je opština Fushë Kosovë/Kosovo Polje angažovala pripadnike sve tri zajednice. Novoformirana opština Gračanica/Gračanicë je tokom 2011. godine zaposlila 12 Roma u odeljenju za javne usluge.

²³ Na sastanku sa OEBS-om, održanom 27. decembra 2011. godine, neki od vođa iz romske zajednice u južnoj Mitrovicë/Mitrovici istakli su da neki pripadnici zajednice kosovskih Albanaca veruju da su neki slučajevi koje je UNHCR definisao kao slučajeve kojima je potrebna zaštita povezani sa zločinima počinjenim protiv kosovskih Albanaca za vreme i pre sukoba, mada to nije potvrđeno.

²⁴ Videti Izveštaj OEBS-a *Profili kosovskih zajednica* 2010, „Profil zajednice kosovskih Roma“ <http://www.osce.org/kosovo/75450> (pristupljeno 25. novembra 2011.) i OEBS-ov izveštaj *Procena prava zajednica*, Drugo izdanje, str. 19, fusnota 3 *supra*.

²⁵ Lokalni upravni odbor koji je sa radom počeo na inicijativu OEBS-a i UNMIK-a, a na zahtev opštine, početkom 2010. godine, osmišljen je da pruži tehničku podršku i smernice opštini Mitrovicë/Mitrovica, Mercy Corps-u, ostalim partnerskim organizacijama i zainteresovanim stranama uključenim u realizaciju projekata. Takođe je služio kao mehanizam za koordinaciju između opštine i centralnih institucija jer je sastancima prisustvovao zamenik ministra za zajednice i povratak. Međutim, u ovom telu nisu bili zastupljeni predstavnici zajednica Roma i Aškalija iz kampova, koji nijednom nisu prisustvovali sastancima, iako su bili pozvani.

obaveza spada u odgovornost opštine, ali se smeće ne odnosi redovno zbog neplaćenih računa. Ono što još više izaziva zabrinutost jeste problem zagađenja olovom koji, iako ublažen, još uvek nije rešen preseljavanjem porodica iz kampova u „Romsku mahalu“. Neka deca iz „Romske mahale“ još uvek dobijaju lekarsku pomoć zbog povećanog nivoa olova u krvi. Tokom perioda pripreme izveštaja zdravstveno stanje neke od te dece se pogoršalo.²⁶ Takođe ima navoda koje je uputio Mercy Corps da su neke od porodica iz „Romske mahale“ još uvek uključene u aktivnosti topljenja olova u severnoj Mitrovici/Mitrovicë, čime nastavljaju da izlažu svoju decu opasnosti od zagađenja olovom.²⁷

Što se tiče zajednice Roma i Aškalija koje žive u „Romskoj mahali“, ostale zabrinutosti koje se javljaju u vezi sa ljudskim pravima, a koje utiču na održivost njihovog povratka, obuhvataju nedostatak raspoloživih mogućnosti za zapošljavanje u tom području, što je povezano sa opštom diskriminacijom sa kojom se suočavaju zajednice Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu.²⁸ Javno komunalno preduzeće, „Uniteti“, zapošljava sedam Roma i Aškalija koji imaju ugovore na određeno vreme, što je rezultat programa stručnog osposobljavanja za žitelje „Romske mahale“ koje je sproveo Danski savet za izbeglice (DRC), od kojih je neke podržao OEBS. Međutim, ovo podrazumeva veoma mali broj radno sposobnih Roma i Aškalija koji žive u „Romskoj mahali“. Dodatnu zabrinutost predstavlja sigurnost stambenog statusa žitelja kuća u nizu, kao i to što nije jasno da li je opština propisno dodelila zemljište za projekte i, ukoliko jeste, na koji period.²⁹

Kao što je ranije navedeno, sprovođenje Akcionog plana i Strategije ozbiljno ometaju nedostatak finansijskih sredstava, nedovoljna koordinacija i smernice sa centralnog na lokalni nivo kao i nedostatak političke volje. U konsolidovanom budžetu Kosova za 2010. ili 2011. godinu nije bilo izdvojenih sredstava, iako su uočeni mali pomaci u nekim političkim oblastima nije uočen značajan napredak što se tiče zapošljavanja i ekonomskog osnaživanja, učešća i predstavljanja, bezbednosti, policijske službe ili pravosuđa.³⁰ Na sličan način, na opštinskom nivou, većina opština nije izdvojila finansijska sredstva i nije realizovala planirane aktivnosti u cilju sprovođenja Akcionog plana ili Strategije. U opštini Lipjan/Lipljan, na primer, predsednik opštine

²⁶ Između jula i avgusta 2011, od ukupno šestoro dece koja su dobila lekarsku pomoć, Mercy Corps je prijavio da se zdravstveno stanje kod troje pogoršalo. Krajem decembra 2011, dvoje dece je bilo na lečenju. Kod ukupno devetoro dece postavljena je dijagnoza da imaju povišen nivo olova u krvi.

²⁷ Za više informacija o problemu zagađenja olovom kod zajednica Roma i Aškalija u Mitrovicë/Mitrovici, uključujući moguću povezanost između aktivnosti topljenja olova i trovanja olovom, videti izveštaj OEBS-a *Prethodni izveštaj: Kontaminacija olovom u Mitrovicë/Mitrovici koja utiče na zajednicu Roma*, februar 2009, <http://www.osce.org/kosovo/36234> (pristupljeno 25. novembra 2011).

²⁸ Videti izveštaj OEBS-a *Profili kosovskih zajednica 2010*, „Profil zajednice kosovskih Roma“, „Profil zajednice kosovskih Aškalija“ i „Profil zajednice kosovskih Egipćana“, fusnota 23 *supra*.

²⁹ Korisnici projekta su potpisali trostrane ugovore sa opštinom i Mercy Corps-om za početni period od 18 meseci, uz mogućnost produženja na dodatnih 97.5 godina. Skupština opštine Mitrovicë/Mitrovica je glasala o dodeli zemljišta za projekte, ali treba dokazati proverom kroz službeni dokumentaciju da li zemljište postoji. Takođe postoji neslaganje oko toga da li je Skupština opštine glasala o korišćenju zemljišta na 99 godina ili se radilo o „dugoročnom“ korišćenju. Nedavno usvojen zakon dovodi do dodatne zabune jer dozvoljava opštinama da dodele zemljište na najviše 40 godina: Zakon br. 03/L-226 o dodeli zemljišta na korišćenje i razmeni nepokretne imovine opštine, 9. novembar 2010.

³⁰ Izveštaj OEBS-a *Sprovođenje Akcionog plana Strategije za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu*, str. 3, fusnota 15 *supra*.

izrazio je svoje nezadovoljstvo zbog nedostatka dodeljenih sredstava u Konsolidovanom budžetu Kosova i izjavio je da opština neće izraditi lokalni akcioni plan jer nema sredstava koja bi omogućila njegovo sprovođenje.

3. POVRATAK I REINTEGRACIJA

„Obezbediti da su uslovi za bezbedan i održiv povratak lica iz manjinskih zajednica, posebno interno raseljenih lica, naročito u oblastima kao što su bezbednost, stambena pitanja, socijalna zaštita, obrazovanje i pristup imovini, ostvareni bez odlaganja.“³¹

Trenutna situacija

Tokom 2011. godine, iz raseljenja dobrovoljno se u svoje domove vratilo 1143 lica koje je UNHCR klasifikovao kao manjine, uključujući 457 kosovskih Srba, 118 Roma, 364 Aškalija i Egipćana, 60 Bošnjaka, 106 Goranaca i 28 kosovskih Albanaca.³² Kako bi se podigla svest među raseljenim stanovništvom, Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP), UNHCR i DRC nastavili su da pružaju podršku opštinama u sprovođenju aktivnosti dodezanja unutar samog Kosova i regiona, pre svega putem poseta „idi i informiši se“ i „idi i vidi“. Unutar postojećeg okvira za povratak³³, MZP je uz saradnju sa lokalnim institucijama i relevantnim međunarodnim partnerima nastavio da pruža podršku raseljenim licima i povratnicima kroz različite programe pomoći.³⁴ Vlada je istakla svoju posvećenost omogućavanju bezbednog i održivog povratka tako što je propisala osnivanje OKZP-a u svim opštinama.³⁵ Ove kancelarije su zadužene za promovisanje i zaštitu ljudskih prava nevećinskih zajednica³⁶, raseljenih lica i povratnika, uključujući repatriirana lica; jednak pristup javnim službama; i koordinaciju i promovisanje procesa povratka. Trenutno se OKZP-i formiraju u većini opština.³⁷

³¹ Drugi set preporuka Komiteta ministara, fusnota 6, *supra*.

³² Ovo je u suprotnosti sa 2010. godinom, tokom koje je dobrovoljno vraćeno 2.314 osoba koje je UNHCR definisao kao manjine. Kancelarija šefa Misije UNHCR-a u Prishtinë/Prištini, pregled statističkih podataka – ažuriran krajem decembra 2011.

³³ Ministarstvo za zajednice i povratak, Strategija za zajednice i povratak 2009–2013; i Revidirani priručnik o održivom razvoju, UNMIK/Privremene institucije samoupravljanja (PIS), jul 2006; Vladina uredba br. 02/2010 za opštinske kancelarije za zajednice i povratak, usvojena 12. avgusta 2010. i koja je stupila na snagu 27. avgusta 2010. godine.

³⁴ Na primer, putem projekata za povratak i reintegraciju na Kosovu (RRK) koje je finansirao ECLO/MZP a čiji su korisnici bili kosovski Srbi, Romi, Aškalije i Egipćani, kao i ostale nevećinske zajednice. RRR III, koji je započeo u novembru 2011, predviđa aktivnosti u više sektora, uključujući obnovu kuća i komponente za stvaranje prihoda kako bi se pružila podrška dostojanstvenom i održivom povratku i reintegraciji 210 raseljenih porodica u njihove domove u četiri odabrane opštine (Ferizaj/Uroševac, Klinë/Klina, Obiliq/Obilić i Rahovec/Orahovac) tokom 24-mesečnog perioda realizacije.

³⁵ Kabinet premijera, Uredba br. 02/2010 za opštinske kancelarije za zajednice i povratak, usvojena 12. avgusta 2010, stupila na snagu 27. avgusta 2010. Uredba UNMIK-a 2007/30 o samoupravljanju opština na Kosovu kojom je izmenjena i dopunjena Uredba UNMIK-a 2000/45, član 23, namenjena odborima za zajednice, pregovaračkim odborima i kancelarijama za zajednice. OKZP su zamenile i reformisale svoje prethodnike-opštinske kancelarije za zajednice i opštinske službenike za povratak.

³⁶ Za potrebe ovog izveštaja, termin nevećinska zajednica se odnosi na zajednicu koja je brojučano u manjini na nivou opštine.

³⁷ Nije bilo preduzetih koraka ka uspostavljanju opštinskih kancelarija za zajednice i povratak u opštinama Han i Elezit/Đeneral Janković, Kačanik/Kaçanik, Junik, Malishevë/Mališevo, Mamuša/Mamushë/Mamuša i Prishtinë/Priština. Od svih ovih opština, samo je opština Prishtinë/Priština i ranije imala opštinsku kancelariju za zajednice. Opštinske kancelarije za

Tokom 2011. je iz zemalja domaćina (uglavnom iz zapadne Evrope) na osnovu bilateralnih sporazuma o readmisiji ukupno vraćeno 2.435 osoba. Ovo obuhvata 605 pripadnika zajednica koje je UNHCR kategorizovao kao manjine, gde je za 519 utvrđeno da pripadaju grupama za koje UNHCR smatra da su ugrožene i da im je potrebna zaštita.³⁸ Vlada je 2010. godine usvojila Revidiranu strategiju za reintegraciju repatriiranih lica i Akcioni plan za sprovođenje Strategije za reintegraciju repatriiranih lica (pod jednim nazivom Strategija i Akcioni plan reintegracije). Centralne institucije, posebno Ministarstvo unutrašnjih poslova, su od aprila 2011. pojačale svoje napore na podizanju nivoa svesti o ovoj novoj praktičnoj politici i institucionalnom okviru među opštinskim institucijama i na izgradnji kapaciteta relevantnih zvaničnika. Ovi pripremni koraci bili su uspešni u širem smislu: veliki broj opština prijavio je da je dobio pismene smernice o sprovođenju Strategije i Akcionog plana reintegracije i da ima pristup fondovima za reintegraciju na centralnom nivou i više od pola njih je prošlo kroz obuku o repatrijaciji koju su organizovale institucije sa centralnog nivoa.³⁹ Pored toga, kao primer pozitivnog razvoja, Vlada je izdvojila 3,4 miliona evra namenjenih Fondu za reintegraciju na centralnom nivou u cilju pružanja direktne pomoći repatriiranim licima i finansiranja dugoročnih projekata kako bi se omogućila njihova održiva reintegracija.

U periodu pripreme izveštaja, predstavnici Ministarstva za evropske integracije takođe su organizovali redovne posete opštinama širom Kosova kako bi istakli značaj održive reintegracije repatriiranih lica za proces liberalizacije viznog režima. U nekim opštinama to je podstaklo uspostavljanje dodatnih struktura za koordinaciju izvan delokruga zakonodavnog/političkog okvira, uključujući ad hoc komisije za repatrijaciju u opštinama Gjilan/Gnjilane, Kamenicë/Kamenica i Rahovec/Orahovac, radne grupe u opštinama Ferizaj/Uroševac i Viti/Vitina i odbor za repatrijaciju u opštini Vushtrri/Vučitrn. Opštine Podujevë/Podujevo, Gjakovë/Đakovica i Viti/Vitina pokrenule su kampanje podizanja svesti s ciljem da se približe repatriiranim licima. Međutim, ove inicijative bile su retke i u većini opština posete su malo doprinele postizanju vidljivih rezultata.

Preostali izazovi

U principu, proces povratka i reintegracije i dalje predstavlja najveći izazov, posebno za opštine. Opštinske strategije za povratak često se samo delimično sprovode u onim mestima gde su usvojene, a tokom primene relevantnih praktičnih politika, strategija i projekata opštine su suočene sa stalnim problemima koji se odnose na budžetska ograničenja, nedostatak političke volje ili posvećenosti opštinskog rukovodećeg kadra, nedostatak kapaciteta među relevantnim opštinskim zvaničnicima i problemima u vezi sa koordinacijom i razmenom informacija između zainteresovanih strana i na centralnom i na lokalnom nivou.⁴⁰ Mali broj dobrovoljnih povrataka u prvoj polovini

zajednice i povratak nisu uspostavljene u opštinama Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok i Zvečan/Zvečan zbog činjenice da ove opštine fuinkcionišu odnosno primenju srpski zakon.

³⁸ Tokom 2010, ukupan broj repatriiranih slučajeva iznosio je 2.910, što je obuhvatalo i 593 lica koje je UNHCR definisao kao manjine, i 511 lica koja su klasifikovana kao pripadnici grupa za koje UNHCR smatra da su ugroženi i da im je potrebna zaštita.

³⁹ Videti Izveštaj OEBS-a *Procena napretka u realizaciji okvira za praktičnu politiku reintegracije repatriiranih lica u kosovskim opštinama*, septembar 2011, str. 10–11, <http://www.osce.org/kosovo/82416> (pristupljeno 25. novembra 2011).

⁴⁰ Videti izveštaj OEBS-a *Reagovanje opština na raseljenost i povratak na Kosovo*, novembar 2010, <http://www.osce.org/kosovo/73854> (pristupljeno 13. septembra 2011).

2011. godine može se jednim delom pripisati tome što je MZP kasno usvojio godišnji budžet, odnosno u proleće 2011. dok su sredstva za popravku stambenih objekata kao i drugi programi pomoći ograničeni zbog toga što je budžet MZP suštinski smanjen tokom polugodišnjeg preispitivanja budžeta u 2011.

Na sličan način, uprkos povećanoj pažnji od strane međunarodnih aktera i uprave, delotvorna primena Strategije i Akcionog plana reintegracije i dalje je problematična, posebno na opštinskom nivou. Mada su institucije sa centralnog nivoa uložile napore na uzdizanju svesti i jačanju kapaciteta opštinskih zvaničnika, to tek treba da donese vidljive rezultate na terenu gde je većina opština uložila ograničene napore u izradi, realizaciji ili promovisanju konkretnih inicijativa. Samim tim nema ni napretka u mnogim važnim oblastima, uključujući registraciju građana, obrazovanje, zdravstvenu negu, zapošljavanje i socijalnu zaštitu, kao i stambena pitanja i smeštaj. U skoro svim slučajevima ono što ometa efikasno sprovođenje jeste nepostojanje održivih opštinskih sredstava i/ili nizak nivo svesti o postupcima za ostvarivanje pristupa mogućnostima finansiranja na centralnom nivou u kombinaciji sa nedostatkom političke volje sa višeg nivoa. Posebno zabrinjavaju stalni problemi oko efikasne i pravovremene isplate finansijskih sredstava za reintegraciju jer samo mali procenat stiže do repatriiranih lica u obliku direktne pomoći.⁴¹

Ograničen pristup imovini i stanovanju, nedostatak ekonomskih mogućnosti i ograničen pristup osnovnim uslugama kao što su obrazovanje, zdravstvena nega i socijalna pomoć i dalje predstavljaju najveće prepreke za održivi povratak i reintegraciju, kako u pogledu dobrovoljnog tako i u pogledu prisilnog povratka, čime se treba energičnije pozabaviti u saradnji sa relevantnim akterima. Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana i dalje se nalaze među najugroženijim grupama na Kosovu. Mada je bezbednosna situacija i dalje relativno mirna, period pripreme izveštaja obeležili su stalni incidenti manjih razmera usmereni na lica, privatnu svojinu (uključujući krađu, vandalizam, provalne krađe i pljačkanje praznih kuća povratnika) i lokalitete od kulturnog i verskog značaja za nevećincke zajednice. Ovi incidenti, kao i česti nedostatak reagovanja ili opštinskih aktivnosti sa pogođenom zajednicom, utiču ne samo na percepciju bezbednosti među povratničkom zajednicom već i na održivost njenog povratka.⁴²

4. KULTURA I MEDIJI

„Osigurati dodatnu podršku za očuvanje kulturnih i verskih lokaliteta i kulturnog nasleđa svih manjinskih zajednica, uključujući i one koji pripadaju Srpskoj pravoslavnoj crkvi.“⁴³

„Zaštititi i razvijati kulture manjinskih zajednica, uključujući i oblast medija; posvetiti posebnu pažnju potrebama brojčano manjih manjina; osigurati adekvatne konsultacije sa predstavnicima zajednica o raspodeli odgovarajućih sredstava.“

⁴¹ Ibid.

⁴² Za više detalja videti Izveštaj OEBS-a *Reagovanje opština na bezbednosne incidente koji pogađaju zajednice na Kosovu i uloga opštinskih saveta za bezbednost zajednice*, decembar 2011, <http://www.osce.org/kosovo/86766> (pristupljeno 11. januara 2012).

⁴³ Drugi set preporuka Komiteta ministara, fusnota 6, *supra*.

„Preduzeti korake da se pripadnicima svih zajednica osigura jednak pristup javnim medijskim servisima.“

Trenutna situacija

Pitanje očuvanja kulturnih i verskih lokaliteta i promovisanje kulturnog nasleđa svih zajednica i dalje je zabrinjavajuće. Međutim, u toku perioda pripreme izveštaja primećen je određeni napredak u odnosu na sprovođenje propisa relevantnih za kulturno nasleđe. Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS) objavilo je 30. septembra 2011. da je sastavilo privremeni popis 930 lokaliteta kulturnog nasleđa koje je potrebno zaštititi.⁴⁴ Međutim, ovaj popis je samo provizoran i još nije upućen Kosovskom savetu za kulturno nasleđe (KSKN) na pregled, usvajanje i/ili odbijanje, kao što je propisano zakonom.⁴⁵ Krajem 2011. godine, Nacrt zakona o selu Velika Hoča/Hočë e Madhe i Nacrt zakona o istorijskom centru Prizrena⁴⁶ prošli su prvo čitanje u Skupštini Kosova i preispitani su od strane relevantnih skupštinskih odbora. Opštinski zvaničnici i albanske organizacije građanskog društva iz Rahovec/Orahovca i opštine Prizren snažno se suprotstavljaju nacrtima ovih zakona, tvrdeći da odredbe daju preveliki značaj zajednici kosovskih Srba odnosno Srpskoj pravoslavnoj crkvi.⁴⁷ Do decembra 2011, 16 opština usvojilo je opštinske prostorne planove. Ovi planovi su neophodni za regulisanje izgradnje i razvoja oko posebno zaštićenih zona (PZZ) i drugog kulturnog nasleđa. Još tri opštine su podnele svoje prostorne planove Ministarstvu životne sredine i prostornog planiranja. Preostalih 14 opština je započelo izradu prostornih planova.⁴⁸ Uspostavljeno je četrdeset i pet PZZ radi zaštite lokaliteta srpskog kulturnog i verskog nasleđa, međutim i dalje ima problema sa inspekcijom i sprovođenjem predviđenih zaštitnih propisa. Tokom perioda pripreme izveštaja osnovan je Savet za sprovođenje i nadgledanje (SSN)⁴⁹, kako bi nadgledao i olakšao sprovođenje PZZ⁵⁰, međutim za sada funkcioniše samo na osnovu pismenih konsultacija između članica. Kosovska policija i dalje pruža 24-časovnu zaštitu za 17 srpskih verskih i kulturnih lokaliteta koji su joj predati u nadležnost u februaru 2009.⁵¹ Posle toga, Policija je preuzela dodatnu odgovornost i za šest drugih srpskih verskih i kulturnih lokaliteta od KFOR-a kojima obezbeđuje 24- časovnu zaštitu.⁵² Dva srpska lokaliteta verskog i kulturnog nasleđa i dalje su pod zaštitom KFOR-a.

⁴⁴ MKOS, „Kosova për herë të parë pas lufte ka një listë të trashëgimisë kulturore për mbrojtje të përkohshme“, <http://www.mkrs-ks.org/?page=1.6.23> (pristupljeno 21. novembra 2011). Novinski članak je dostupan samo na albanskom jeziku.

⁴⁵ Čl. 4(3), Zakon br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, proglašen Uredbom UNMIK-a 2006/52, 6. novembar 2006.

⁴⁶ Predložene zakone izradila je kosovska Vlada, sa ciljem zaštite tradicionalnih karakteristika sela Velika Hoča/Hočë e Madhe i istorijskog centra Prizrena, kako predviđaju čl. 8 i 9 Zakona br. 03/L-039 o posebno zaštićenim zonama, 15. jun 2008.

⁴⁷ Iako ne spada pod period izveštavanja od važnosti je napomenuti da je oba zakona usvojila Skupština Kosova 20. aprila 2012.

⁴⁸ Opštine Leposavić/Leposaviq, Zubin Potok i Zvečan/Zveçan nisu sačinile prostorne planove zato što primenjuju srpski zakon.

⁴⁹ SSN čine predstavnici MKOS-a, Zavoda za zaštitu spomenika Kosova, Zavoda za zaštitu spomenika sa sedištem u Leposaviću/Leposaviq, Srpske pravoslavne crkve i međunarodni relevantni akteri.

⁵⁰ Videti čl. 4 Zakona br. 03/L-039 o posebno zaštićenim zonama, 15. juna 2008.

⁵¹ Videti izveštaj OEBS-a *Izveštaj o proceni prava zajednica, Drugo izdanje*, str. 3-6, fusnota 4 *supra* za dodatne informacije o operativnom nalogu za obezbeđenje lokaliteta srpskog pravoslavnog verskog i kulturnog nasleđa.

⁵² Manastir Visoki Dečani u opštini Dečan/Dečani i Patrijaršija u opštini Pejë/Peć.

Tokom perioda pripremanja izveštaja, prijavljena su dva krivična dela na lokalitetima pod 24-časovnom zaštitom Kosovske policije.⁵³

Došlo je i do manjeg napretka u promovisanju i zaštiti verskog i kulturnog nasleđa koje pripada zajednici kosovskih Srba. Na primer, Episkop raško-prizrenski Teodosije je 21. septembra 2011. ponovo otvorio pravoslavnu Bogosloviju Svetih Ćirila i Metodija u Prizrenu, oštećenu tokom nereda 2004, i tom prilikom je održao prvu liturgiju za deset bogoslova koji su započeli obrazovanje u bogosloviji Srpske pravoslavne crkve Svetog Đorđa u Prizrenu. Takođe je realizovan i određeni broj projekata popravke ili održavanja srpskih pravoslavnih grobalja, uglavnom na inicijativu međunarodne zajednice.⁵⁴ Iako su opštine odgovorne za održavanje grobalja na opštinskom zemljištu, samo mali broj opština je izdvojio sredstva za takve aktivnosti.⁵⁵ Međutim, ima i nekoliko pozitivnih primera. U novembru 2011, opština Fushe Kosovë/Kosovo Polje očistila je srpsko pravoslavno groblje u gradu i selima Bresje i Lismir/Dobri Dub. Na osnovu inicijative koju je finansiralo Ministarstvo rada i socijalne zaštite, tokom septembra 2011. očišćeno je pravoslavno groblje u Pejë/Peći. Pored toga, 9. novembra 2011, predsednik opštine Lipjan/Lipljan saopštio je opštinskoj radnoj grupi za povratak da će opština u toku 2012. godine, uložiti sredstva za sanaciju srpskih pravoslavnih grobalja i popravak oštećenih nadgrobnih spomenika.

Uprkos pomenutim aktivnostima, vrlo malo opština aktivno promovišu kulturu nevećinskih zajednica, posebno brojčano manjih zajednica kao što su Aškalije, Egipćani ili kosovski Crnogorci. Opština Ferizaj/Uroševac osigurala je sredstva za podršku proslavi Dana aškalijske zastave, 15. februara 2011. Opština Vushtri/Vučitrn je takođe podržala Dan aškalijske zastave, ali tek nakon inicijative zajednice da se organizuje događaj. Isto tako, u opštini Prizren, aktivnosti promovisanja kulture manjih zajednica pokreću same zajednice. Opština Istog/Istok je dala podršku lokalnoj nevladinoj organizaciji koja predstavlja kosovske Bošnjake, za održavanje proslave kulture kosovskih Bošnjaka u selu Vitomiricë/Vitomirica u opštini Pejë/Peć, kojoj je prisustvovalo više od 2.000 ljudi. Neke opštine finansiraju Međunarodni dan Roma⁵⁶, ali aktivnosti se podržavaju na *ad hoc* osnovi, a retko u okviru bilo kakvog zajedničkog plana za promovisanje kulture nevećinskih zajednica.

⁵³ Tokom 2011. dogodile su se dve krađe iz srpskih pravoslavnih crkava na Kosovu pod policijskom zaštitom. Krađe su se dogodile u Crkvi Bogorodica Ljeviška u Prizrenu, u aprilu 2011. i manastiru Sveti Arhangel u Prizrenu, u maju 2011. Oba slučaja su nerešena. Osim toga, iako Kosovska policija ne osporava da je krovna konstrukcija koja je nestala sa Crkve Bogorodica Ljeviška najverovatnije ukradena, kažu da fotografije pokazuju da je krovna konstrukcija nestala pre nego što su oni preuzeli zaštitu lokaliteta, u februaru 2009. Tokom avgusta 2011. takođe su se desila dva incidenta krađe u manastiru Devič u opštini Skenderaj/Srbica koji je u to vreme bio pod zaštitom KFOR-a.

⁵⁴ Na primer, u okviru svog mandata za zaštitu i promovisanje prava zajednica, uključujući i područje kulturnog nasleđa, OEBS je sproveo niz takvih projekata uključujući na nekim srpskim pravoslavnim grobljima u opštinama Istog/Istok i Prishtinë/Priština.

⁵⁵ Na primer, 2010. je samo sedam opština izdvojilo bilo kakva sredstva za održavanje grobalja. Za dodatna objašnjenja videti izveštaj OEBS-a *Održavanje pravoslavnih groblja na Kosovu*, septembar 2011, str. 10–12, <http://www.osce.org/kosovo/84399> (pristupljeno 23. novembra 2011).

⁵⁶ Uključujući opštine Mitrovicë/Mitrovica, Pejë/Peć, Fushe Kosovë/Kosovo Polje, Gračanica/Gračanicë, Ferizaj/Uroševac, Gjilan/Gnjilane, Kamenicë/Kamenica i Štrpce/Shtërpce. U opštini Deçan/Dečane OKZP je izdvojio sredstva za proslavu Međunarodnog dana Roma 2012.

Na centralnom nivou, Kancelarija za pitanja zajednica (KPZ) pri Kabinetu premijera (KP) finansirala je šestomesečni projekat čiji je cilj poboljšanje uslova života kosovskih Crnogoraca i promovisanje njihove kulture. KPZ takođe raspolaže godišnjim iznosom od 100.000 evra za projekte koji podržavaju integraciju zajednica koje su bročano manjine u opštinama. Predloge projekta prihvata građansko društvo, a zatim ih bira komisija koju je osnovao KPZ. Komisija se sastoji od različitih izvršnih i zakonodavnih zvaničnika, od kojih su neki odabrani kao predstavnici zajednica iz kojih potiču. Razne međunarodne organizacije učestvuju u svojstvu posmatrača, uključujući i OEBS. Na nivou opštine, sredstva za projekte koji podržavaju promovisanje kulture nevećinskih zajednica dodeljuje opština, obično bez direktnog učešća same nevećinske zajednice ili bez konsultacija sa njom, osim ako njeni predstavnici nisu deo opštinske uprave.

Što se tiče promovisanja kulturnog nasleđa zajednica u medijima, nema mnogo usklađenih zajedničkih aktivnosti za poboljšanje zastupljenosti ili promovisanje razumevanja među zajednicama. Na lokalnom nivou, jedan od retkih pozitivnih primera je opština Gjilan/Gnjilane, gde se objavljuje dvojezični mesečnik na albanskom i srpskom jeziku.⁵⁷ Cilj projekta je promovisanje međuetničke tolerancije između zajednica i razvoj demokratskog društva. U opštini Mitrovicë/Mitrovica, lokalna televizijska stanica „TV Mitrovica“ povremeno prati kulturne aktivnosti nevećinskih zajednica. Isto tako, u severnoj Mitrovici/Mitrovicë, „Radio Kontakt Plus“ i „TV Most“ ponekad u svom programu prikazuju reportaže ili imaju goste iz nevećinskih zajednica. Iako kosovski Bošnjaci i kosovski Srbi u opštini Pejë/Peć imaju radio stanice na svom jeziku, one uglavnom emituju zabavni program i vesti, a ne promovišu kulturu. Međutim, „Radio Peja“ (stanica kosovskih Bošnjaka) ima nedeljni 30-minutni program koji se emituje nedeljom, a koji se bavi društvenim i kulturnim aktivnostima zajednice u opštini Pejë/Peć. U opštini Gračanica/Gračanicë, radio stanica „KiM radio“ i „Radio Vitez“ jednom nedeljno emituju jednocasovni program na romskom jeziku.

Javni medijski servis, Radio- televizija Kosova (RTK), dužan je da dodeli ne manje od 15 odsto svog programskog vremena nealbanskim zajednicama na njihovim maternjim jezicima.⁵⁸ Nema nezavisnih statističkih podataka o tome da li je ta obaveza ispunjena posle prvog izveštaja *Procena prava zajednica*, kada je RTK emitovao samo 12 odsto programa na nealbanskim jezicima.⁵⁹ Međutim, RTK je izvestio OEBS da u je međuvremenu povećao emitovanje programa na nealbanskim jezicima i tvrdi da je ta zakonska odredba⁶⁰ sada zadovoljena. U tom smislu, 14. novembra 2011, RTK je krenuo sa emitovanjem dnevnih (od ponedeljka do petka) desetominutnih vesti na romskom jeziku, što su predstavnici romske zajednice pozdravili. Prema zakonskim odredbama, javni medijski servis bi trebalo da bude dostupan za 90 posto ljudi koji žive na Kosovu, uključujući i 90 posto oblasti gde živi

⁵⁷ Novine, koje objavljuje opština i finansira Ambasada SAD-a u Prishtinë/Prištini, uređuje lokalna NVO „Reforma“.

⁵⁸ Čl.6 (6) Zakona br. 02/L-47 o Radio-televiziji Kosova, proglašen Uredbom UNMIK-a 2006/14, 11. aprila 2006.

⁵⁹ Videti izveštaj OEBS-a *Izveštaj o proceni prava zajednica*, str. 24–27, fusnota 4 *supra*.

⁶⁰ Sastanak OEBS-a sa RTK, 27. januara 2011, tokom kojeg je emiter ukazao na dodatne programe na srpskom jeziku koji su prikazani tokom 2010. i 2011, što doprinosi postizanju praga od 15 posto. RTK takođe ima više programa i na nealbanskim jezicima koji su dostupni kroz sprovođenje projekta od strane OEBS-a u 2011, koji je podržao lokalne TV produkcijske kompanije širom Kosova da pripreme kratke reportaže na srpskom, turskom, bosanskom i romskom jeziku.

nealbanske zajednice.⁶¹ Ipak, zemaljska pokrivenost ostaje na oko 80 posto, a nedostatak pokrivenosti uglavnom utiče na područja u kojima žive nealbanske zajednice. Rasprostranjena dostupnost kablovske televizije, koja je sada dostupna u svim područjima Kosova, donekle ublažava nedostatak zemaljske pokrivenosti jer su pružaoci usluga kablovskog prenosa zakonski obavezni da pružaju usluge javnog emitovanja. Međutim, za gledanje kablovske televizije plaća se pretplata, što znači da javni medijski servis nekima ostaje nedostupan.

Na centralnom nivou primećen je određeni napredak u odnosu na zaštitu i promovisanje kultura zajednica u medijima. Dana 12. avgusta 2011, održan je prvi konstitutivni sastanak Komisije za upravljanje fondom za podršku manjinskim i multietničkim medijima i drugim posebnim grupama (FMM)⁶². Komisija se sastala nakon odluke premijera o imenovanju članova odbora, objavljene 20. jula 2011.⁶³ Na sastanku održanom 12. avgusta, Komisija je radila na primeni kriterijuma za dodelu grantova, objavila je poziv za podnošenje prijave i shodno tome, 18. novembra 2011, odobrila listu od 14 korisnika za dodelu sredstava. Lista je preporučena Vladi na konačno odobrenje⁶⁴, a sredstva su prenesena korisnicima tokom decembra 2011. Dana 20. i 21. juna 2012, tokom radionice koju je podržao OEBS, FMM je preispitao ukupno 56 zahteva za medijske grantove i izabrao 18 korisnika koji će dobiti sredstva. Vlada je odobrila listu korisnika 27. juna, nakon čega je potpisan sporazum između korisnika i Komisije.

Preostali izazovi

Oblast kulturnog i verskog nasleđa još uvek nije u potpunosti usklađena sa zakonodavnim okvirom. Kao što je gore navedeno, iako je MKOS najavio privremeni popis 930 lokaliteta kulturnog nasleđa koji zahtevaju očuvanje i zaštitu, ovaj popis je samo privremen. Pre nego što popis postane konačan, Ministarstvo mora da sastavi smernice o tome šta zahteva zaštitu te kako se treba pružati zaštita. Popis se tada mora dostaviti KSKN-u. KSKN namerava da pokrene veb stranicu kako bi mogao da informiše javnost o svojim aktivnostima i na taj način poveća transparentnost. Druga pitanja od interesa za kulturno i versko nasleđe uključuju i činjenicu da SSN još nije u potpunosti funkcionalan. Pored toga, što se tiče prostornih planova, oko polovina opština na Kosovu tek treba da ih usvoji.

I dalje ima slučajeva vandalizma i krađe usmerenih protiv drugih lokaliteta kulturnog i verskog nasleđa, posebno lokaliteta od kulturnog i verskog nasleđa koji pripadaju zajednici kosovskih Srba. Veliki broj takvih incidenta je prijavljen OEBS-u. Na primer, oštećenje deset nadgrobnih spomenika na groblju u selu Vitomiricë/Vitomirica u opštini Pejë/Peć tokom novembra 2011. (prijavljeno policiji u posebnim slučajevima od strane kosovskog Srbina i kosovskog Crnogorca). Dana 28. jula 2011, nepoznate osobe oštetile su verske prostorije crkve Sveti Petar u selu

⁶¹ Čl.8 (1) Zakona br. 02/L-47 o Radio-televiziji Kosova.

⁶² Komisija za upravljanje FMM-om ne funkcioniše od decembra 2008, kada ju je premijer prvi put regulisao. Za više detalja videti izveštaj OEBS-a *Izveštaj o proceni prava zajednica*, str. 25, fusnota 4 *supra*.

⁶³ Članovi Komisije su Nezavisna komisija za medije, Savet za štampu Kosova, Udruženje nezavisnih elektronskih medija Kosova, redakcije programa RTK na nealbanskim jezicima, MZP i predstavnik KP, koji predsedava Komisijom. OEBS nadgleda rad i savetuje Komisiju.

⁶⁴ Jednoglasnim dogovorom članica komisije na popis je dodat još jedan korisnik pre nego što su ga uputili vladi, što čini ukupno 15 korisnika. Komisija za upravljanje FMM-om dobila je odobrenje 2. decembra 2011.

Brod u opštini Štrpce/Shtërpçë. Dva metalna krsta u vrednosti od 150 evra uzeta su sa krova crkve, ali ih je policija kasnije pronašla. Tu su i brojni izveštaji o požarima na srpskim pravoslavnim grobljima.⁶⁵ Kosovski Hrvat iz Letnicë/Letnice u opštini Viti/Vitina prijavio je da su juna 2011. vandalski porušeni nadgrobni spomenici na katoličkom groblju u selu Shasharë/Šašare. Uprkos primerima obnove i održavanja srpskih pravoslavnih lokaliteta datih u prethodnom odeljku, velika većina grobalja i dalje je u lošem ili vrlo lošem stanju.⁶⁶

U svom Drugom mišljenju, Savet Evrope je izrazio zabrinutost zbog uticaja PZZ na neke pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.⁶⁷ Na primer, u Rudesh/Rudešu, u opštini Istog/Istok, pripadnici egipatske i romske zajednice nisu mogli da se vrate u svoje bivše domove zbog stvaranja PZZ oko srpskog pravoslavnog manastira Gorioč⁶⁸, međutim, OEBS ne zna ni za jednu drugu sličnu situaciju. Drugo mišljenje odnosi se i na slučaj spora oko izgradnje parka na zemljištu uništene srpske pravoslavne crkve u Gjakovë/Đakovici.⁶⁹ Park je sada izgrađen i otvoren je za javnost. Prema OKZP-u opštine Gjakovë/Đakovica, opština nije po ovom pitanju stupila u bilo kakav kontakt sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Opština je, jednostavno, nastavila sa gradnjom, zbog činjenice da je područje bilo zapušteno i da su ga koristili beskućnici i narkomani.⁷⁰ Ovaj slučaj ističe na koji način nepostojanje dijaloga između kosovskih institucija i Srpske pravoslavne crkve može dovesti do neadekvatne zaštite kulturnog nasleđa zajednice kosovskih Srba.

Kao što je gore navedeno, samo mali broj opština pruža pomoć brojčano manjim nevećinskim zajednicama u zaštiti ili promovisanju svoje kulture. Ima nekih izuzetaka, međutim, većina navodi da nema dovoljno finansijskih sredstava za ovakve aktivnosti. Na primer, u severnoj Mitrovici/Mitrovicë, UUNM (Uprava Misije UN na Kosovu u Mitrovici) navodi da dobija zahteve za finansiranje od nevećinskih zajednica, ali da ona može da pruži pomoć ograničenom broju tih zahteva usled nedostatka sredstava. U opštinama kao što su Pejë/Peć i Fushë Kosovë/Kosovo Polje, nikakva finansijska sredstva nisu dodeljena za pomoć brojčano manjim zajednicama. U opštinama regiona Prishtinë/Priština nema pozitivnih primera pružanja pomoći od strane opštine za kulturne aktivnosti brojčano manjih zajednica. Čak je i za brojnije nevećinske zajednice, kao što su kosovski Srbi ili Romi, promovisanje njihove kulture od strane opština u regionu Prishtinë/Priština neuobičajeno. U opštini Vushtrri/Vučitrn predstavnici kosovskih Srba koji su anketirani radi ovog izveštaja istakli su da nema podrške od strane opština za njihove inicijative.

⁶⁵ Prijavljeni su požari na srpskim pravoslavnim grobljima u gradu Rahovec/Orahovac, Svinjarë/Svinjarama (opština Mitrovicë/Mitrovica), Luginarë/Ljuginaru (opština Gjakovë/Đakovica) i Bablak/Bablaku (opština Ferizaj/Uroševac), svi tokom 2011.

⁶⁶ Videti izveštaj OEBS-a *Održavanje pravoslavnih grobalja na Kosovu*, fusnota 55 *supra* i publikaciju OEBS-a *Foto-katalog - Pravoslavna groblja na Kosovu*, septembar 2011, <http://www.osce.org/kosovo/84413> (pristupljeno 23. novembra 2011).

⁶⁷ U stavu 109 Drugog mišljenja, fusnota 6 *supra*.

⁶⁸ Pogodenim porodicama je na kraju ponuđena alternativna lokacija u selu Serbobran/Srbobran. Za više detalja o odgovoru opštine na ovaj problem videti izveštaj OEBS-a *Profili zajednica na Kosovu 2010* „Profil zajednice kosovskih Egipćana“, str. 10–11, fusnota 24 *supra*.

⁶⁹ U stavu 110 Drugog mišljenja, fusnota 6 *supra*.

⁷⁰ Razgovor OEBS-a sa OKZP-om opštine Gjakovë/Đakovica, juli/avgust 2011, za potrebe ovog izveštaja.

Prema informacijama koje je OEBS radi ovog izveštaja prikupio na osnovu razgovora sa opštinskim zvaničnicima i predstavnicima zajednice, čini se da na opštinskom nivou nema konsultacija sa nevećinskim zajednicama tokom procesa raspodele finansijskih sredstava za promovisanje njihove kulture, osim ukoliko pripadnik neke nevećinske zajednice radi u relevantnom opštinskom organu koji donosi odluke. Predstavnike zajednica obično ne konsultuju i obično su predstavnici zajednica ti koji podnose zahtev za dodelu finansijskih sredstava. Stanje na centralnom nivou je unekoliko ohrabrujuće s obzirom na to da su u komisiji koju je KPZ (Kancelarija za pitanja zajednica) osnovala da razmatra zahteve za finansiranje projekata koji se odnose na zajednice koje su broćane manjine na opštinskom nivou i pripadnici tih zajednica. Međutim, ostaje još puno da se uradi kako bi se sve zajednice angažovale u procesu dodele sredstava za aktivnosti sa ciljem promovisanja njihovog identiteta i kulture.

Kao što je gore navedeno, na centralnom nivou je bilo malo napretka od strane institucija na poboljšanju zastupljenosti svih zajednica u medijima ili na obezbeđivanju jednake dostupnosti za sve zajednice kvalitetnom zastupanju njihovih interesa u medijima i promovisanju njihove kulture. Bez obzira na zakonski uslov RTK da dodeli 15% programa servisima na jezicima nealbanskih zajednica na njihovim odnosnim jezicima, čelnici zajednica i predstavnici NVO u regionu Prishtinë/Priština istakli su nekoliko puta da manje zajednice kao što su Aškalije, Egipćani i kosovski Crnogorci nisu adekvatno zastupljeni. Predstavnici građanskog društva Aškalija i Egipćana su 15. februara 2011. godine podneli pismeni zahtev upravi RTK za pokretanje posebnog programa za njihove zajednice. Do jula 2012. RTK nije odgovorio na ovaj zahtev.

Na opštinskom nivou, iako postoji manji broj dobrih primera, u većini slučajeva nealbanske zajednice smatraju da nisu pravićno zastupljene u medijima. Na primer, u opštinama regiona Gjilan/Gnjilane i Prizren predstavnici zajednica smatraju da nisu dovoljno zastupljeni na najgledanijim TV stanicama, za koje smatraju da su pristrasne prema gledaocima zajednice kosovskih Albanaca. Na osnovu razgovora obavljenih sa predstavnicima zajednica, neke zajednice kao što su kosovski Turci ili Aškalije u opštini Mitrovicë/Mitrovica, smatraju da su integrisani sa kosovskim Albancima i kao takve nemaju posebne probleme u pogledu svoje zastupljenosti u medijima.⁷¹ Međutim, predstavnici nekih nealbanskih zajednica izneli su mišljenje da njihova kultura i tradicija nije dovoljno zastupljena.⁷² Prema informacijama koje su OEBS-u dali predstavnici zajednice kosovskih Bošnjaka u opštini Pejë/Peć i zajednice Goranaca u opštini Dragash/Dragaš, oni su nezadovoljni stepenom svoje zastupljenosti u javnom medijskom servisu. Slično tome, prema predstavnicima zajednice sa kojima je obavljen razgovor radi ovog izveštaja, kosovski Turci u Prizrenu su nezadovoljni svojom zastupljenošću u najpopularnijim sredstvima javnog informisanja. Sa druge strane, predstavnici zajednice kosovskih Srba sa kojima je obavljen razgovor radi ovog izveštaja istakli su da generalno ne gledaju, ne čitaju, niti slušaju medije sa Kosova, te stoga tvrde da nisu zabrinuti u pogledu svoje zastupljenosti u istim.

⁷¹ Razgovori koje je OEBS radi ovog izveštaja obavio sa predstavnicima zajednica kosovskih Turaka i Aškalija u opštini Mitrovicë/Mitrovica u julu i avgustu 2011 godine.

⁷² Predstavnici Aškalija u opštini Mitrovicë/Mitrovica. Predstavnici Egipćana u opštini Pejë/Peć izneli su slične probleme, kao i zajednica Roma u opštini Gjakovë/Đakovica i zajednice Aškalija i Egipćana u opštini Obiliq/Obilić.

5. DIJALOG IZMEĐU ZAJEDNICA

„Preduzeti odlučne mere na jačanju međunacionalnog dijaloga i uzajamnog razumevanja, posebno između albanskih i srpskih zajednica; razraditi i realizovati sveobuhvatnu strategiju za pomirenje i međunacionalni dijalog.“⁷³

Trenutno stanje

Pospešivanje dijaloga između zajednica i uzajamnog razumevanja između zajednica presudno je za obezbeđivanje mira i stabilnosti na Kosovu. Bez obzira na ovo, čini se da u kosovskim institucijama ne postoje bilo kakve usklađene aktivnosti ili planovi za jačanje takvih mera. Kada se radi o centralnom nivou, OEBS nije upoznat da postoje bilo kakve konkretne mere koje institucije preduzimaju radi poboljšanja dijaloga između zajednica ili radi sprovođenja bilo kakve strategije pomirenja. Sve aktivnosti koje se preduzimaju na poboljšanju odnosa između zajednica obično se preduzimaju na *ad hoc* osnovi i kao reakcija na konkretne incidente. Na primer, nakon ubistva kosovskog Srbina u selu Dobrushë/Dobruša u opštini Istog/Istok, kabineti predsednika i premijera izdali su saopštenja za medije kojima se osuđuje ovaj incident i poziva na staloženost.⁷⁴ Ovakva saopštenja, premda reaktivna, u izvesnoj meri idu u pravcu ulivanja sigurnosti pogođenim zajednicama i smanjenja potencijalne tenzije, čime se ostavlja mogućnost za plodotvorniji dijalog. Ovaj incident je osudio i predsednik opštine Istog/Istok, a o njemu je vođena rasprava i u opštinskom savetu za bezbednost zajednice.⁷⁵

Na opštinskom nivou odvija se niz zasebnih aktivnosti na podsticanju dijaloga između zajednica, naročito između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba. Ovo se, na primer, može videti na polju povratka i reintegracije, gde je uobičajen pristup pri započinjanju projekata povratka da se realizuju posete po principu ‘idi i informiši se’ i ‘idi i vidi’, kao jedna od komponenti sa ciljem da se osigura da povratak bude održiv. Tokom poseta ‘idi i vidi’, potencijalni povratnici obično posete svoje nekadašnje domove, sastanu se sa svojim nekadašnjim komšijama i održe informativne sastanke sa lokalnim opštinskim zvaničnicima. Važnost ovog aspekta u bilo kojem projektu povratka i reintegracije može se videti na osnovu negativnog primera opštine Dečan/Dečane, u kojoj zvaničnici tokom 2011. godine nisu uspjeli da realizuju aktivnosti produktivnog dijaloga između zajednica za kosovske Srbe raseljene izvan Kosova, koji žele da se vrate u selo Lloqan/Ločane. Nepostojanje produktivnog dijaloga između povratnika i meštana rezultiralo je neuspehom posete ‘idi i vidi’, koja

⁷³ Druge preporuke Saveta ministara, fusnota 6, *supra*.

⁷⁴ Do ovog incidenta došlo je 20. oktobra 2011. godine, u etnički mešovitom selu Dobrushë/Dobruša. Kosovskog Srbina navodno je ubio kosovski Albanac zbog svađe oko imovine. Saopštenja za medije objavljena su istog dana i sa odobravanjem su primljena od strane zajednice kosovskih Srba u ovom selu.

⁷⁵ Opštinski saveti za bezbednost zajednice (OSBZ) na Kosovu osnovani su na osnovu Uredbe UNMIK-a br. 2005/54, izmenjene AU 02/2009, koja je imala za cilj da obezbedi intenzivnije učešće zajednice u interakciji na relaciji policija-opština na lokalnom nivou. OSBZ predstavljaju obavezno opštinsko telo, kojim predsedava predsednik opštine i u kojem bi trebalo da budu predstavnici svih zajednica koje postoje u svakoj opštini. Učesnici u njegovom radu takođe su predstavnici verskih zajednica i građanskog društva. OSBZ igraju važnu ulogu u rešavanju pitanja u odnosima između zajednica i kao telo u okviru kojeg ista mogu biti razmatrana i rešavana.

nije mogla biti realizovana zbog nerešenih problema u okviru zajednice meštana, čime je sprečeno da se proces povratka dalje odvija.

Aktivnosti koje opštine realizuju na pospešivanju uzajamnog razumevanja i poboljšanju odnosa između zajednica takođe imaju tendenciju da su *ad hoc* karaktera i u velikoj meri se oslanjaju na entuzijazam i predanost pojedinaca u okviru opštine. Često ih započinju međunarodne i lokalne NVO, međunarodne organizacije i građansko društvo. Na primer, u Kamenicë/Kamenici je OEBS sarađivao sa opštinom i lokalnim NVO na realizaciji projekta promovisanja dijaloga i pomirenja kroz sportske aktivnosti, a u opštini Novo Brdo/Novobërdë, multietnička biblioteka namenjena studentskoj populaciji kosovskih Albanaca, kosovskih Srba i Roma otvorena je u prostorijama opštine u februaru 2011. godine, a finansirale su je vlade Švajcarske i Norveške. Nije poznato da su u bilo kojoj opštini u regionu Mitrovicë/Mitrovica započete bilo kakve aktivnosti u pogledu dijaloga i pomirenja, iako su opštinski zvaničnici aktivni kada se radi o aktivnostima koje se odnose na dijalog, a koje realizuje OEBS i drugi.⁷⁶ U regionu Pejë/Peć, sve aktivnosti u pogledu dijaloga koje su sprovedene, sprovedene su zbog posvećenosti pojedinaca, kao što je kosovski Bošnjak zamenik predsednika Skupštine opštine za zajednice u opštini Pejë/Peć, koji je inicirao mirenje između predsednika opštine i zajednice kosovskih Bošnjaka nakon bezbednosnog incidenta u kojem je žrtva bio pripadnik zajednice kosovskih Bošnjaka u Kllapek/Klopeku.⁷⁷ U ostale pozitivne primere spadaju predsednici opština Istog/Istok i Klinë/Klina, koji su odigrali ključnu ulogu u omogućavanju poseta radi komunikacija sa ciljnom grupom i u jačanju dijaloga između zajednica odnosno između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba povratnika u selima Zallq/Žač, Budisallë/Budisavci, Drenoc/Drenovac i Dresnik/Drnsnik. U obe opštine takođe su veoma aktivne OKZP.

U regionu Prizren, opštine su finansirale i realizovale niz inicijativa za dijalog između zajednica, uglavnom kroz sportske aktivnosti i obrazovne inicijative koje se fokusiraju na nekoliko zajednica.⁷⁸ Opština Rahovec/Orahovac, na primer, realizuje godišnji projekat, koji se bavi tematikom razumevanja saobraćajnih propisa, kako bi se poboljšala interakcija između omladine u zajednicama kosovskih Albanaca, kosovskih Srba, Roma, Aškalija i Egipćana. Sličan pozitivan primer se može videti u opštini Obiliq/Obilić, koja je dala finansijski doprinos za godišnji multi-etnički kamp koji se održava na Brezovici/Brezovicë za decu iz zajednica kosovskih Albanaca, kosovskih Srba, Roma, Aškalija i Egipćana sa prebivalištem u ovoj opštini.⁷⁹ Isto tako u Obiliq/Obiliću, ostvaren je dijalog između zajednica na osnovu inicijativa samih zajednica, a do istog je došlo usled zajedničkog interesa za korišćenje usluga kao što

⁷⁶ Na primer, na projektu kojim se potpomaže dijalog između zajednica i javno učešće kosovskih Srba u Vushtrri/Vučitrnu i Skenderaj/Srbici bili su angažovani članovi odbora zajednica i drugi opštinski zvaničnici.

⁷⁷ Ovom kosovskom Bošnjaku je van njegove kuće u oktobru 2010. godine verbalno i fizički pretio kosovski Albanac.

⁷⁸ Opštinski zvaničnici su takođe uključeni u aktivnosti koje OEBS organizuje na pospešivanju dijaloga između zajednica. Na primer, u projektu za jačanje interakcije između omladine kosovskih Bošnjaka, Goranaca i kosovskih Albanaca u Dragash/Dragašu; i u multi-etničkom kampu za decu iz svih zajednica u regionu Prizren.

⁷⁹ Međutim, kamp, koji je počeo da se održava 2007. godine uz podršku OEBS-a, ove godine nije održan iz finansijskih razloga.

su vodosnabdevanje, snabdevanje električnom energijom i odvoz smeća.⁸⁰ U opštini Prištinë/Priština opštinski službenik za povratak aktivno učestvuje u realizovanju aktivnosti dijaloga manjeg obima sa nevećinskim zajednicama u nekoliko područja opštine.

Ostali izazovi

Iako su akteri iz nevladinog sektora⁸¹ uključeni u dijalog između zajednica na centralnom nivou, ove aktivnosti ne iniciraju institucije na centralnom nivou. OEBS nije upoznat sa bilo kakvim planovima za sprovođenje strategije pomirenja u budućem periodu. Na lokalnom nivou, primeri dobre prakse koju upražnjavaju opštine oslanjaju se veoma mnogo na pojedinačne opštinske službenike, a aktivnosti su stoga *ad hoc* i ne sprovode se uz bilo kakvo planiranje poboljšanja odnosa između zajednica. Pored toga, aktivnosti koje sprovode opštine obično su potpomognute od strane građanskog društva i međunarodnih organizacija. Kao i u mnogim drugim oblastima prava zajednica na Kosovu, nema dovoljno resursa i finansijskih sredstava za preduzimanje usklađenih aktivnosti. Međutim, kada se radi o dijalogu, opštine bi mogle da sprovode više aktivnosti na komunikaciji sa ciljnom grupom uz vrlo male dodatne troškove. Ono što ostaje kao izazov je da se podstaknu opštine i institucije na centralnom nivou da dijalog između zajednica vide kao ključnu komponentu za izgradnju bezbednog i sigurnog društva i za podsticanje boljih odnosa između zajednica, naročito između kosovskih Albanaca i kosovskih Srba.

6. OBRAZOVANJE

„Nastaviti sa pružanjem obrazovanja na jezicima manjina i pojačati nastojanja da se osigura jednake mogućnosti za sticanje obrazovanja za sva lica koja pripadaju manjinskim zajednicama; preduzeti mere za realizovanje izbalansiranog i pluralističkog pristupa u izvođenju nastave istorije uz odgovarajuću pažnju posvećenu adekvatnom i efektivnom angažovanju predstavnika manjina na pripremi udžbenika.“⁸²

Trenutno stanje

Stanje u pogledu obrazovanja na Kosovu i dalje je slično onom koje je utvrđeno 2010. godine. Stepen interakcije među učenicima i nastavnicima iz različitih zajednica je donekle ograničen, a u pojedinim opštinama, ta interakcija ne postoji.⁸³ U ostalim opštinama, aktivnosti na poboljšanju interakcije uglavnom su vannastavnog karaktera i u najvećoj meri ih iniciraju i organizuju međunarodne i lokalne NVO, međunarodne organizacije i građansko društvo. Pored toga, obično su osmišljene radi obeležavanja međunarodnih ili lokalnih praznika, a ne radi pružanja mogućnosti učenicima iz različitih zajednica da ostvare interakciju. Škole i zainteresovane strane u opštinama

⁸⁰ U selu Plementin/Plementina osnovan je seoski savet u čijem sastavu su kosovski Albanci, kosovski Srbi, Romi i Aškalije. Održava sastanke sa institucijama na lokalnom i centralnom nivou radi rešavanja pitanja od zajedničkog interesa.

⁸¹ Kao što je “Projekat o etničkim odnosima”, koji finansiraju brojni donatori uključujući USAID. Videti http://www.per-usa.org/Reports/PER_Kosovo_2010.pdf radi pojedinosti projekta (internet stranici pristupljeno 9. novembra 2011. god.).

⁸² Drugi set preporuka Komiteta ministara, fusnota 6, *supra*.

⁸³ Opštine Gillogoc/Glogovac, Gračanica/Gracanice, Dečan/Dečane, Klinë/Klina, Leposavić/Leposaviq, Skenderaj/Srbica, Zubin Potok i Zvečan/Zveçan.

veoma retko pokazuju bilo kakvu inicijativu da realizuju takve aktivnosti i uglavnom se oslanjaju na individualna nastojanja zaposlenih u opštini da promovišu dijalog između učenika iz različitih zajednica.⁸⁴ Čak i u slučajevima kada učenici koji rade po nastavnim planovima i programima Kosova i Srbije koegzistiraju pod istim krovom, komunikacija ili interakcija između učenika svedena je na minimum.⁸⁵

Mogućnosti da se uče zvanični jezici Kosova u potpunosti zavise od obrazovnog sistema/nastavnog plana i programa po kojem se radi. Pohađanje nastave albanskog jezika moguće je kao deo obrazovnog procesa koji se odvija na bosanskom i turskom jeziku u okviru kosovskog obrazovnog sistema. Od škola koje na Kosovu rade po srpskom obrazovnom sistemu, samo u opštini Dragash/Dragaš u tri (od ukupno šest) osnovnih škola u koje idu Goranci u ponudi su časovi albanskog jezika. Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT) uz podršku Visokog komesara OEBS-a za nacionalne manjine (VKNM) su pripremili udžbenik *Albanski kao drugi jezik* koji je izdat krajem 2011. god, a MONT nije objavio nikakve slične planove i za srpski jezik. MONT je usvojio nastavni plan i program za romski jezik i romsku kulturu i istoriju od 2 – 9. razreda osnovne škole, premda još uvek ne postoje udžbenici i kvalifikovano nastavno osoblje. I pored ovoga, u Prizrenu je početkom školske 2011 – 2012. godine pokrenut pilot projekat u tri osnovne škole.⁸⁶ Do oktobra 2011. godine, ukupno 41 romskih učenika drugog razreda u ovim školama počelo je da pohađa dvočasovnu nastavu romskog jezika svake sedmice.

Postojeći kosovski nastavni plan i program i udžbenici nedovoljno odražavaju specifičnu istoriju, kulturu i ostale karakteristike svih zajednica na Kosovu. Učenici u osnovnim i srednjim školama u obrazovnom sistemu Kosova uče osnovne i opšte informacije o drugim zajednicama na časovima i iz udžbenika građanskog vaspitanja. U svega nekoliko škola⁸⁷ fokus je stavljen na raznolikost kultura, toleranciju, nediskriminaciju, ljudska prava i prava zajednica kao segmenta ove nastave. U školama koje rade po srpskom nastavnom planu i programu, učenici imaju priliku da pohađaju nastavu građanskog vaspitanja ili veronauke, počev od 1. razreda osnovne škole. Slično nastavi građanskog vaspitanja u kosovskom nastavnom planu i programu, ovaj predmet promovise razumevanje između svih zajednica, ali nije fokusiran isključivo na zajednice na Kosovu. Tokom 2011. godine, MONT je završio fazu pripreme „Okvirnog nastavnog plana i programa“ i sada mora početi sa pripremom nastavnog plana i programa za ovaj predmet. Kada bude usvojen i sproveden, „Okvirnim nastavnim planom i programom“ biće uvedeni novi pristupi u obrazovanju putem kojih će se posvetiti pažnja, između ostalih tematskih celina, identitetu i interkulturalnom razumevanju.⁸⁸ VKNM pruža podršku MONT-u kroz

⁸⁴ U Gjakovë/Đakovici na primer, OKZP, u saradnji sa školom “Zef Lush Marku” u Brekoc/Brekovcu, organizovala je omladinski kamp za različite zajednice, radi promovisanja prava na obrazovanje posebno među zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana. Slično tome, u Prishtinë/Prištini, direktor i nastavnici škole „Elena Gjika“ organizovali su „dan škole“ gde su obuhvaćeni programi kako na albanskom tako i na turskom jeziku.

⁸⁵ Na primer, u Dragash/Dragašu gde učenici Goranci koji nastavu pohađaju po srpskom obrazovnom sistemu ne učestvuju na godišnjem Omladinskom festivalu koji tradicionalno organizuje opštinska Direkcija za kulturu, omladinu i sport.

⁸⁶ U školama „Aziz Tolaj“, „Mati Logoreci“, i „Lekë Dukagjini“.

⁸⁷ Na primer, u školama „Zekerija Reja“ i „Mustafa Bakia“ u opštini Gjakovë/Đakovica.

⁸⁸ MONT je obavestio OEBS da u fazi konsultacija u pogledu pripreme bilo kojeg novog udžbenika učestvuju pripadnici relevantnih zajednica.

pripremanje udžbenika građanskog i interkulturalnog obrazovanja u vezi sa Okvirnim kurikulumom.

Problemi u opštini Dragash/Dragaš između ova dva školska sistema i dalje postoje i sve više se proširuju sa škola u gradu na one u selu u kojima se obrazovni proces odvija i po jednom i po drugom obrazovnom sistemu.⁸⁹ Goranski nastavnici i učenici koji rade u skladu sa srpskim nastavnim planom i programom su naišli na prepreke prilikom pristupa školskim prostorijama koje dele sa nastavnicima i učenicima koji rade u skladu sa kosovskim nastavnim planom i programom.⁹⁰ Uvođenje novih časova na bosanskom jeziku u skladu sa kosovskim obrazovnim sistemom u školi u selu Ljubovište/Lubevishtë⁹¹ dovelo je do daljeg neslaganja oko podele učionica i napetog odnosa među osobljem različitih obrazovnih sistema. Isključenje sa elektromreže, uglavnom zbog dugovanja i dalje utiče na pristup obrazovanju i njegov kvalitet u nekim školama koje pohađaju učenici iz nevećinskih zajednica.⁹² Nekoliko roditelja iz zajednice Goranaca u selu Rapča/Rapqë dobilo je pismo u avgustu 2011. od direktora škole koja radi po kosovskom planu i programu kojim se upozoravaju da mogu krivično da odgovaraju ako ne upišu svoju decu u školu koja radi po kosovskom planu i programu.⁹³ Tenzije su posebno porasle kada je opština Dragash/Dragaš odbila da potvrdi diplome⁹⁴ srednjih škola koje rade po srpskom planu i programu, čime je otežan pristup svršenih srednjoškolaca iz zajednice Goranaca poslovnim mogućnostima, posebno u javnom sektoru. Nekolicini učenika iz zajednice Goranaca koji pohađaju srednju školu u skladu sa srpskim nastavnim planom i programom u selu Mlikë/Mlike nije bilo dozvoljeno da polažu maturu po kosovskom nastavnom planu i programu krajem avgusta 2011, iako je sličnu mogućnost opština ranije ponudila. Dalje, udžbenike za školsku 2011–2012. godinu koje srpsko Ministarstvo prosvete i nauke daje besplatno za učenike 1-3. razreda, učenici iz zajednice Goranaca koji pohađaju dve škole koje rade po srpskom planu i programu u selima Restelica/Restelicë i Ljubovište/Lubevishtë dobili su sa zakašnjenjem od dva i po meseca. Prema rečima direktora škola sa kojima smo razgovarali za potrebe ovog izveštaja, do kašnjenja je došlo zbog privremenog oduzimanja od strane carinskih službenika u Mitrovicë/Mitrovici, koji su oduzeli udžbenike zbog primene recipročnih mera kosovske vlade za proizvode i robu iz Srbije. Nekolicini učenika iz zajednice Goranaca, koji pohađaju srednju školu po srpskom planu i programu u selu Mlikë/Mlike, krajem avgusta 2011. nije bilo

⁸⁹ Videti izveštaj OEBS-a *Izveštaj o proceni prava zajednica – drugo izdanje*, str. 8–9, fusnota 4 *supra* i Izveštaj OEBS-a *Profili zajednica na Kosovu* 2010, „Profil zajednica kosovskih Goranaca“, fusnota 24 *supra* za dodatne informacije.

⁹⁰ U selu Restelica/Restelicë, problem se posebno javio tokom zimskog i prolećnog raspusta u skladu sa kosovskim i srpskim nastavnim planom i programom kada škola ne radi. Praksa deljenja školskih ključeva između dva direktora dva različita nastavna plana i programa je prestala ove godine, tako što je osoblje koje radi po nastavnom planu i programu Republike Srbije ulazilo u prostorije kroz podrum što je i dovelo do policijske intervencije.

⁹¹ Škola „Nezim Berati/Nebojša Jerković“.

⁹² U selima Rapča/Rapqë, Restelica/Restelicë, Kruševë/Krushevë i Vranište/Vranishtë.

⁹³ Prema srpskom obrazovnom sistemu obavezno obrazovanje traje jednu godinu kraće u odnosu na kosovski sistem obrazovanja. Međutim, pravne odredbe na Kosovu ne predviđaju krivičnu odgovornost koja nastaje iz ovakvih situacija kada roditelji ne obezbedu prisustvo onoliko godina koliko je potrebno u skladu sa kosovskim sistemom obrazovanja, iako predviđaju novčane kazne. Slično pismo, bez preteće komponente, poslato je i roditeljima u selu Restelica/Restelicë.

⁹⁴ Ove diplome su prihvaćene i potvrđene u opštinama u kojima kosovski Srbi čine većinu, odnosno u Štrpcu/Shtërpçë i Gračanicu/Gračanicë.

dozvoljeno da polažu završni ispit na kraju godine (maturu) po kosovskom planu i programu, iako je opština ranije nudila sličnu mogućnost.

Još uvek ima mnogo nerešenih pitanja u pogledu pristupa Roma, Aškalija i Egipćana obrazovanju, kao što su diskriminacija, mali broj učenika koji pohađaju nastavu, visoka stopa napuštanja škole, posebno među devojčicama, i kašnjenje sa upisom u školu posle uobičajenog prvog upisa sa 6 godina. Međutim, postoje neki pozitivni primeri angažovanja institucija u rešavanju tih značajnih pitanja. Na primer, gradu Fushë Kosovë/Kosovo Polje uspešno je rešio pitanja nepohađanja i kasnijeg upisa kada je, nakon intervencija međunarodne zajednice i uz pomoć opštine i MONT-a, 53 dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana upisano u školsku 2011-2012. u multietničkoj školi „Selman Riza“.⁹⁵ U drugom primeru, dva monoetnička razreda su raspuštena nakon intervencije nekih od aktera, uključujući i opštinske zvaničnike, MONT i međunarodnu zajednicu.⁹⁶ Još jedan pozitivan primer uočen je u opštini Ferizaj/Uroševac, gde je problem dece iz zajednica Roma i Aškalija koja ne pohađaju obavezno obrazovanje rešavan kroz različite aktivnosti koje su pokrenuli opštinska kancelarija za zajednice, lokalne nevladine organizacije i međunarodne agencije. Rezultati su sada vidljivi, jer je u školskoj 2011-2012. u srednju školu upisano 12,2 odsto više Roma, Aškalija i Egipćana nego u 2010-2011.⁹⁷ U malom broju opština u kojima su OEBS i njegovi partneri realizovali projekat školskih posrednika, primećen je izvestan napredak.⁹⁸ Na primer, do kraja školske 2010-2011, posrednici su sproveli kampanju od kuće do kuće kako bi se upisala deca koja idu u prvi razred, identifikovala ona koja su napustila školovanje i roditelji informisali o značaju pravovremenog upisa. Oni su organizovali i redovne sastanke sa roditeljima, direktorima škola i nastavnicima, s ciljem razmatranja i rešavanja tih pitanja.

Preostali izazovi

Srpski jezik, koji je jedan od dva službena jezika na Kosovu⁹⁹, i dalje je nedostupan kao drugi jezik u svim školama koje rade po kosovskom obrazovnom sistemu. U

⁹⁵ Jedna međunarodna NVO identifikovala je 53 dece koja nisu mogla da idu u školu jer nisu prošla test za upis u obrazovni sistem. Ta NVO je za njih organizovala intenzivnu nastavu koja im je omogućila da nakon toga prođu test za upis, te su mogli da pohađaju školu od početka ove akademske godine. Od 53 dece koja su pohađala časove te NVO, 42 sada redovno pohađa redovnu školu.

⁹⁶ Monoetnički prvi razred u Osnovnoj školi „Tefik Canga“ u gradu Ferizaj/Uroševac osnovan je početkom tekuće školske godine i sastojao se samo od učenika iz zajednice Aškalija. Nakon što je OEBS intervenisao kod direktora škole i odeljenja za obrazovanje u opštini, razred je raspušten u oktobru 2011. U drugom slučaju, monoetnički razred učenika kosovskih Egipćana osnovan je u školi „Mustafa Bakija“ u Gjakovë/Đakovici. Iako je direktor škole u početku odbijao da raspusti razred, nakon intervencija OKZP-a, inspektorata za obrazovanje i MONT-a, kao i OEBS-a i drugih međunarodnih aktera, i posle diskusije o ovom pitanju u lokalnom odboru za zajednice i konsultativnom savetu za zajednice, razred je konačno raspušten u oktobru 2011.

⁹⁷ Prema podacima koje je OEBS-u dostavio OKZP iz Ferizaj/Uroševca u oktobru 2011.

⁹⁸ Medijatori odnosno posrednici su uključeni u mestima Ferizaj/Uroševac, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Gjakovë/Đakovica, Gračanica/Gračanicë, Lipjan/Lipljane, Obiliq/Obilić, Pejë/Peć, Prizren i Shtime/Štimlje. Projekat posrednika sprovodi NVO „Balkan Sunflowers“ a podržan je od strane OEBS-a da unapredi kapacitete posrednika Roma, Aškalija i Egipćana. Ova inicijativa dopunjuje projekat „Inter-kulturalizam i Bolonjski proces“ koji realizuje Savet Evrope u saradnji sa MONT-om, a koji finansira Evropska unija i kojim upravlja Kancelarija za vezu Evropske komisije. Svrha projekta je da podrži reforme u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju na Kosovu koje vodi do interkulturalne svesti i razumevanja uzimajući u obzir evropske standarde i najbolje prakse.

⁹⁹ Prema članu 2. Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, koji je proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2006/51, 20. oktobar 2006.

veoma malom broju škola u kojima se albanski uči kao drugi jezik nema udžbenika koji su prilagođeni učenicima i koji su usmereni na učenika, niti ima obučenih nastavnika. Nedostatak školskih udžbenika na bosanskom, turskom i romskom jeziku i dalje ovim zajednicama otežava obrazovanje na maternjem jeziku. Dostupnost školskih udžbenika problematična je zbog nemogućnosti MONT-a da obezbedi dovoljno sredstava za štampanje relativno malog broja potrebnih udžbenika. Pristup učenika kosovskih Turaka i kosovskih Bošnjaka srednjem obrazovanju na maternjem jeziku dodatno je otežan zbog nedostatka nastavnog plana i programa prevedenog na njihove jezike kao i slabog kvaliteta prevoda udžbenika. Uprkos podršci koju je OEBS pružio MONT-u u obezbeđivanju nastavnih planova i programa na turskom i bosanskom jeziku za deseti razred srednjih stručnih škola u školskoj 2010-2011, program za 11. i 12. razred još uvek je dostupan samo na albanskom jeziku. Pored toga, za nastavne planove i programe na romskom, uprkos MONT-ovom pilot sprovođenju u gradu Prizren, još uvek nema udžbenika i obučenih nastavnika.

Nema usaglašenih aktivnosti, pokrenutih od strane lokalnih ili centralnih institucija, koje bi povećale nivo interakcije i dijaloga između učenika i nastavnika iz različitih zajednica. Lokalne inicijative ne idu dalje od nastojanja pojedinih opštinskih zvaničnika ili školskog osoblja, a kada je u pitanju podrška uglavnom se oslanjaju na međunarodne i lokalne organizacije. Predložene nove multietničke i inkluzivne nastavne metode, koje imaju za cilj da doprinesu uzajamnom razumevanju, toleranciji i dijalogu među učenicima, još uvek nisu uspostavljene. Zbog toga je nastava iz istorije i dalje pristrasna i nepotpuna. Politički uticaji i dalje su приметni u pristupu školovanja dece iz zajednice Goranaca po srpskom nastavnom planu i programu zbog njegove neusaglašenosti sa kosovskim obrazovnim sistemom. Učenici iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana imaju visoku stopu napuštanja škole, slabo pohađaju i kasno se upisuju u školu, međutim, relevantni akteri još uvek nisu na efikasan način rešili ove nedostatke. Na primer, nijedna od opština, čak ni one koje su izradile lokalni akcioni plan Strategije za Rome, Aškalije i Egipćane, nije predvidela budžetska sredstva za poboljšanje pristupa tih zajednica školovanju. Postojeća nastojanja u velikoj meri zavise od projekata koje podržava međunarodna zajednica, a ne od kontinuiranog i održivog pristupa kosovskih institucija.

7. UPOTREBA JEZIKA

„Povećati i ojačati mogućnosti učenja službenih jezika za pripadnike nevećinskih zajednica, s ciljem promovisanja njihove integracije u društvo.“¹⁰⁰

Trenutna situacija

Preporuka Saveta Evrope, koja podstiče pružanje mogućnosti svim zajednicama da uče službene jezike Kosova¹⁰¹, nije uzeta u obzir, što se može videti u prethodno

¹⁰⁰ Drugi set preporuka Komiteta ministara, fusnota 6, *supra*.

¹⁰¹ Član 2. Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, koji je proglašen Uredbom UNMIK-a br. 2006/51, 20. oktobar 2006, definiše službene jezike Kosova, kao i status koji se daje drugim jezicima u opštinama u kojima živi određeni procenat zajednica. Ovim jezicima je dat status „jezici u službenoj upotrebi“. Jezici zajednica mogu, po zakonu, da se priznaju i upotrebljavaju u opštinama u kojima predmetna jezička zajednica čini od 3 do 5 odsto stanovništva ili u kojima se taj jezik tradicionalno govori. Jezici koji se tradicionalno govore ili ih govori najmanje od 3 do 5 odsto stanovništva mogu da budu priznati kao jezici u službenoj upotrebi. Korisnici tih jezika mogu da

navedenom delu o obrazovanju. Kada je u pitanju sprovođenje Zakona o upotrebi jezika nekoliko drugih pitanja i dalje predstavlja izazov. Na primer, 18. marta 2010. Ustavni sud je izrekao odluku kojom se od opštine Prizren zahteva da izmeni svoj grb tako da on uključuje službene jezike opštine¹⁰² i bude u skladu sa zakonom. Sud je utvrdio da grb ne treba da bude na samo jednom nego na tri jezika i da simbol treba da bude takav da predstavlja sve zajednice u Prizrenu.¹⁰³ Osnovan je Opštinski odbor za reviziju čiji je zadatak bio da razmotri odgovarajuće izmene grba. Ova komisija se redovno sastaje, ali još nije dala nikakv predlog.

Na centralnom nivou i dalje je problematična efikasnost Komisije za jezike. Komisija za jezike osnovana je 2007. radi osiguravanja efikasnog sprovođenja Zakona o upotrebi jezika. Međutim, skoro pet godina nakon njenog osnivanja, javnost uglavnom ne zna da ona postoji i nije upoznata sa žalbenim mehanizmom. Posledica toga je da je komisiji dostavljen veoma mali broj žalbi. Štaviše, Vlada Kosova nije pokrenula nikakvu javnu informativnu kampanju kako bi pojasnila obaveze centralnih i opštinskih institucija i prava korisnika službenih i drugih jezika zajednica.¹⁰⁴ Vlada je 9. novembra 2011. uspostavila radnu grupu za reformu komisije za jezike i kreiranje praktičnih politika o upotrebi jezika. Nakon toga je usledila radionica koju je održao OEBS s ciljem jačanja kapaciteta Komisije za jezike. Nakon održane radionice usledila je terenska aktivnost opštini Pejë/Peć, nakon koje je gradonačelnik Peje/Peći osnovao opštinsku komisiju za praćenje poštovanja upotrebe jezika koju je vodio kosovski Bošnjak, zamenik predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice. Ovo telo je imalo zadatak da proceni upotrebu jezika u službenoj upotrebi u opštini¹⁰⁵ i izveštava o tome. Komisija u Pejë/Peći je takođe dala preporuke i ukazala na korake neophodne za poboljšanje situacije.

Na opštinskom nivou postoji nekoliko problema. Na primer, i dalje je problematično pitanje prevoda za nevećinske zajednice. Iako je većina opština osnovala prevodilačke jedinice, nekoliko zajedničkih problema, kao što su prevelik obim posla, nedovoljan broj prevodilaca i nedostatak relevantnih kvalifikacija neizbežno dovodi do prevoda lošeg kvaliteta.¹⁰⁶ U nekim slučajevima opštine uopšte ne obezbeđuju usmeni ili pismeni prevod tokom sastanaka¹⁰⁷, dok su u drugim opštinama za prevod zaduženi opštinski službenici čija odgovornost ne bi trebala da bude pružanje tih usluga.¹⁰⁸ Uprkos tim nedostacima, niti centralne institucije niti opštine pružaju mogućnost obuke za prevodioce odnosno tumače.¹⁰⁹

dobiju opštinske usluge i pribave dokumenta na svom jeziku samo na pojedinačni zahtev. Jezici koje govori 5 ili više procenata stanovništva mogu se priznati kao dodatni službeni jezici opštine. Korisnici ovih jezika imaju ista prava kao korisnici albanskog i srpskog jezika.

¹⁰² Službeni jezici u opštini Prizren su turski, albanski i srpski jezik.

¹⁰³ Čemailj Kurtiši protiv Skupštine opštine Prizren, presuda Ustavnog suda od 18. marta 2010, stav 54–56, predmet br. Ko 01/09, ref. br. AGJ 07/10.

¹⁰⁴ Član 36(2), Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika, fusnota 102 *supra*.

¹⁰⁵ Albanski, srpski i bosanski.

¹⁰⁶ Na primer, u opštini Mamuša/Mamushë/Mamuša postoji jedan prevodilac sa albanskog na turski i obrnuto. Navodno je usmeni/pismeni prevod lošeg kvaliteta zbog nedostatka odgovarajućih kvalifikacija i obuke za opštinskog prevodioca. Slična situacija je i u opštini Vushtrri/Vučitrn za srpsko/albanski prevod.

¹⁰⁷ Na primer, opštine Pejë/Peć, Gjakovë/Dakovica i Deçan/Dečane.

¹⁰⁸ U opštini Skenderaj/Srbica usluge prevoda često pruža opštinski koordinator za povratak. U opštini Shtime/Štimlje kada je to potrebno na srpski jezik prevodi šef OKZP-a.

¹⁰⁹ Neki vid obuke za prevodioce na opštinskom nivou se obezbeđuju uz podršku OEBS-a uz konsultacije sa Kosovskim institutom za javnu upravu. Slična obuka je takođe podržana na

Nivo pristupa uslugama na službenim jezicima ili jezicima u službenoj upotrebi za nevećinske zajednice se razlikuje od opštine do opštine. Nekoliko opština redovno izdaje službena dokumenta na oba službena jezika i nisu prijavljeni veći problemi u pogledu dostupnosti uslugama na službenim jezicima.¹¹⁰ U opštini Lipjan/Lipljan, nevećinske zajednice čiji maternji jezik nije službeni jezik navode da nemaju teškoća u pristupu uslugama jer su spremne i znaju da govore i čitaju ili albanski ili srpski. Bez obzira na to, ima primera gde nevećinske zajednice još uvek ne mogu neometano da koriste usluge na službenim jezicima ili jezicima u službenoj upotrebi. Neki od češćih problema su nedostatak dela teksta u dokumentima ili prevod lošeg kvaliteta.¹¹¹ Opštine u mnogim slučajevima očigledno ne rade u skladu sa zakonskim odredbama. Na primer, nevećinske zajednice u opštini Dečan/Dečane uglavnom izražavaju nezadovoljstvo pristupom uslugama na službenim jezicima, posebno na srpskom jeziku. Sva opštinska dokumenta i uredbes pripremaju se ili obezbeđuju samo na albanskom jeziku, što u velikoj meri sprečava zajednice koje govore srpski jezik da efikasno pristupe opštinskim uslugama. Slična je situacija i u opštini Prishtinë/Priština gde se, iako je turski jezik u službenoj upotrebi, informacije o uslugama, opštinski obrasci ili druga dokumenta koje izdaje opština ne obezbeđuju na turskom jeziku.

Natpisi na službenim jezicima ili jezicima u službenoj upotrebi na javnim zgradama i dalje su problematični. Iako je u nekim opštinama došlo do poboljšanja, kao što je to slučaj sa opštinom Gjilan/Gnjilane, gde sve opštinske zgrade imaju natpise na ulazima na više od jednog službenog jezika, druge opštine su dosta daleko od poštovanja tog pravila. Na primer, u opštini Malishevë/Mališevo sve javne zgrade imaju oznake samo na albanskom jeziku. Takođe, u većini opština znaci na putevima nisu ispisani na službenim jezicima i jezicima u službenoj upotrebi u opštini. Ipak, došlo je do nekih poboljšanja. Na primer, u opštini Dragash/Dragaš su svi znaci na putevima u potpunosti na službenim jezicima. Štaviše, u opštini Podujevë/Podujevo, tek postavljeni znaci na putevima ispisani su i na albanskom i na srpskom jeziku.

Preostali izazovi

Kao što je već rečeno, sve zajednice na Kosovu imaju vrlo male mogućnosti da, osim svog maternjeg jezika, nauče neki službeni jezik. Na centralnom nivou, Komisija za jezike i dalje je neefikasna, uprkos usklađenim naporima međunarodne zajednice. Na opštinskom nivou, neke nevećinske zajednice se još uvek plaše da koriste svoj maternji jezik na određenim javnim mestima zbog opažane bezbednosne bojazni. Još jedan od preostalih izazova jeste pristup prevodu za nevećinske zajednice tokom sastanaka predstavnika i izvršnih tela opštine. Na primer, opština Prizren nije bila u stanju da zaposli prevodioca za srpski jezik od kada je mesto postalo upražnjeno 2010.¹¹² Na sličan način, pristup uslugama na službenim jezicima ili jezicima u

centralnom nivou tokom novembra – decembra 2010. NVO Evropski centar za pitanja manjina uz podršku VKNM obezbeđuje jezičke programe obuke za službenike javne administracije u opštini Štrpce/Shtërpce.

¹¹⁰ Na primer, značajniji problemi nisu prijavljeni ni u jednoj od opština u regionu Prizren, niti u opštinama Vushtrri/Vučitrn ili Skenderaj/Srbica.

¹¹¹ Na primer kosovski Bošnjaci u opštini Pejë/Peć ističu da kada je u pitanju pristup dokumentima na bosanskom jeziku, često nema prevoda pismenih dokumenata na bosanskom jeziku i/ili je taj prevod lošeg kvaliteta. Na slične probleme žalili su se zajednica kosovskih Srba u opštini Mitrovicë/Mitrovica.

¹¹² Radno mesto je bilo upražnjeno neko vreme, ali krajem 2011. objavljen konkurs. Ipak, prema rečima opštinskog službenika sa kojim se razgovaralo za potrebe ovog izveštaja, kvalitet kandidata

službenoj upotrebi i dalje predstavlja izazov. U mnogim opštinama, kao što su Gjakovë/Dakovica, Fushë Kosovë/Kosovo Polje ili Suharekë/Suva Reka, službena dokumenta se obezbeđuju samo na albanskom jeziku. Kao što je napred istaknuto, Vlada nije obezbedila nikakvu obuku za pismene prevodioce što neizbežno doprinelo prevodu lošeg kvaliteta.

Neki od problema u vezi sa natpisima na javnim zgradama još uvek predstavljaju izazov u većini opština. Na primer, u opštini Mamuša/Mamushë/Mamuša službeni znaci nisu ispisani na srpskom jeziku. Slična je situacija i u Malishevë/Mališevu. Opština smatra da nema obavezu da uključi srpski jezik u službene oznake pošto u opštini nema kosovskih Srba uprkos položaju srpkog jezika kao službenog jezika. Činjenica da u mnogim opštinama znaci na putevima nisu usklađeni sa Zakonom o upotrebi jezika još uvek predstavlja izazov sa kojim se treba suočiti. Štaviše, tamo gde su znaci na putevima u skladu sa zahtevima o jezicima, ali su precrtani kako bi prekrili nazive mesta na jednom od službenih jezika ili jezika u službenoj upotrebi, nisu pokrenute inicijative za zamenu ili čišćenje oštećenih znakova, kao što je to slučaj u opštinama Mitrovicë/Mitrovica, Skenderaj/Srbica i Glllogoc/Glogovac. Pored toga, u opštinama Skenderaj/Srbica ili Vushtrri/Vučitrn nisu pokrenute inicijative za zamenu znakova koji su pogrešno napisani.

8. SOCIO-EKONOMSKA PRAVA I UČEŠĆE

„Preduzeti mere kako bi se osiguralo da sva lica koja pripadaju manjinskim zajednicama mogu delotvorno učestvovati u ekonomskom i društvenom životu, uključujući izradu strategije ekonomskog razvoja i obezbeđujući njihov neometan pristup procesu privatizacije i imovini; preduzeti dalje napore da se osigura učešće lica iz reda manjinskih zajednica u javnoj administraciji.“¹¹³

Sadašnja situacija

Zaštita i unapređivanje socio-ekonomskih prava svih zajednica na Kosovu predstavlja oblast u kojoj ostaje još puno toga što treba da bude urađeno. Pošto je Komitet ministara izdao svoje druge preporuke, KP je objavio trogodišnju strategiju ekonomskog razvoja.¹¹⁴ Međutim, u dokumentu se ne pominju pojedinačne zajednice koje žive na Kosovu, kako se njihove ekonomske prilike mogu razviti ili kako se mogu iskoristiti da se poboljša ekonomska situacija na Kosovu. Na lokalnom nivou, OEBS je razmotrio da li opštine pružaju bilo kakvu obuku na radnom mestu ili ciljnu podršku za unapređivanje zapošljavanja nevećinskih zajednica bilo u javnom ili privatnom sektoru. U skoro svim opštinama, odgovor je bio da ne postoje ovakve aktivnosti ili inicijative. U Podujevë/Podujevu, opština podržava časove čitanja i pisanja za zajednicu Aškalija, time im pružajući poboljšanu priliku da pronađu radno mesto. U Mitrovicë/Mitrovici, opština je odigrala ključnu ulogu u podsticanju gradske kompanije za javnu čistoću da zaposli sedam pripadnika iz zajednica Roma i Aškalija.

koji su se javili na konkurs je zbog male plate bio neodgovarajući za popunjavanje tog radnog mesta.

¹¹³ Druga preporuka Komiteta ministara, fusnota 6, *supra*. Tokom perioda izveštavanja nije primećena bojazan u pogledu pristupa procesu privatizacije.

¹¹⁴ Kabinet premijera, *Akcioni plan ekonomske vizije Kosova za period od 2011–2014*, jul 2011, http://kryeministriks.net/repository/docs/Action_Plan_of_the_Economic_Vision_of_Kosovo_2011-2014.pdf (kome je pristupljeno 1. februara 2012).

U opštini Fushë Kosovë/Kosovo Polje, u partnerstvu sa Ministarstvom rada i socijalne zaštite, opština je održala obuku o popunjavanju prijave za radna mesta, usmerenu ka nevećinskim zajednicama i povratnicima. OKZP je takođe pružio pojednosto o sesijama obuka koje su održane od strane opštinskih zavoda za zapošljavanje u saradnji sa Programom Ujedinjenih nacija za razvoj, sa ciljem pružanja boljih prilika pripadnicima nevećinskih zajednica da postanu deo radne snage.

Pravična i ravnopravna zastupljenost pripadnika svih zajednica, uključujući žene, u javnoj administraciji na Kosovu, nije se poboljšala od drugog izdanja izveštaja *Ocene prava zajednica*.¹¹⁵ Gledajući konkretno na upravljačke nivoe javne službe na opštinskom nivou, ne postoji nijedna opština na Kosovu u kojoj je zaposlen barem i jedan pripadnik zajednica Roma, kosovskih Hrvata ili Goranaca na visokoj funkciji.¹¹⁶ Osim kosovskih Srba ili kosovskih Albanaca u manjinskoj situaciji, postoji samo dvoje kosovskih Crnogoraca, jedan Aškalija i jedan Egipćanin na višim funkcijama.¹¹⁷ Među nevećinskim zajednicama koje su u odnosu na zajednicu kosovskih Srba ili kosovskih Albanaca nalaze u manjini na opštinskom nivou ima samo dvoje pripadnika kosovskih Crnogoraca, jedan Aškalija i jedan Egipćanin koji su zaposleni na višoj funkciji.¹¹⁸ Žene iz nevećinskih zajednica posebno se nalaze u nepovoljnoj poziciji; samo sedam se nalazi na višim funkcijama u opštinama.¹¹⁹ Na centralnom nivou, nisu raspoložive nikakve cifre raščlanjene po polu koje takođe pokazuju etničko poreklo zaposlenog.

U cilju podsticanja zapošljavanja pripadnika zajednica u službe javne administracije, važno je da konkursi za nova radna mesta budu pristupačni svim zajednicama. Na opštinskom nivou, većina opština oglašava konkurse u (kosovsko-albanskim) medijima na nivou celog Kosova na albanskom i srpskom jeziku, na opštinskim oglasnim tablama i na veb stranicama opštine. Dok većina opština poštuje jezičke zahteve u pogledu oglašavanja konkursa na albanskom i srpskom jeziku, njihovi konkursi nisu podjednako pristupačni svim zajednicama. Ovo važi i za region južne Mitrovicë/Mitrovice, gde su konkursi u skladu sa jezičkim zahtevima, ali nisu lako pristupačni nevećinskim zajednicama pošto se emituju samo u albanskim medijima.¹²⁰ Situacija je slična u regionu Prishtinë/Prištine. U regionu Gjilan/Gnjilana, opštine

¹¹⁵ Za više pojednosto vidi Izveštaj OEBS-a *Izveštaj o oceni prava zajednica, Drugo izdanje*, str. 13–16, fusnota 4 *supra*.

¹¹⁶ Više funkcije obuhvataju direktore odeljenja, šefove kancelarija, kao što su OKZP i funkcija zamenika gradonačelnika za zajednice.

¹¹⁷ Pripadnici zajednice kosovskih Crnogoraca zaposleni su kao zamenici gradonačelnika za zajednice u opštinama Obiliq/Obilić i Fushë Kosovë/Kosovo Polje; Jedan kosovski Egipćanin zaposlen je kao šef OKZP-a u opštini Gjakovë/Đakovica; jedan Aškalija zaposlen je kao šef OKZP-a u opštini Ferizaj/Uroševac.

¹¹⁸ Uključujući opštine Viti/Vitina, Ferizaj/Uroševac, Dečan/Dečani, Gjakovë/Đakovica, Prishtinë/Priština, Gračanica/Gračanicë, Malishevë/Mališevo, Suharekë/Suva Reka, Glllogoc/Glogovac, Hani i Elezit/Đeneral Janković, Kačanik/Kaçanik, Parteš/Partesh, Zubin Potok, Leposavić/Leposaviq i Zvečan/Zvečan.

¹¹⁹ Šef OKZP, opština Novo Brdo/Novobërdë; šef OKZP-a u opštini Vushtrri/Vučitrn; šef OKZP-a, opština Mitrovicë/Mitrovica; šef OKZP-a, opština Fushë Kosovë/Kosovo Polje; šef OKZP-a, opština Lipjan/Lipljan; interni revizor i šef Sektora za budžet i finansije, opština Mamuşa/Mamushë/Mamuša. Ovih sedam žena dolazi sa 55 viših funkcija pripadnika nevećinske zajednice, prema ciframa pruženih OEBS-u od strane opština tokom sakupljanja podataka za ovaj izveštaj.

¹²⁰ U opštini Vushtrri/Vučitrn, radna mesta se obično oglašavaju u selu Priluzhë/Prelluzhë u kom se nalaze prostorije OKZP-a, omogućavajući na ovaj način pristup zajednici kosovskih Srba, ali uglavnom za one koji žive u ovom selu.

Kaçanik/Kaçanik, Hani i Elezit/Đeneral Janković i Ferizaj/Uroševac objavljuju konkurse samo na albanskom jeziku, dok se u Partešu/Partesh objavljuju samo na srpskom jeziku. U opštinama Dečan/Dečani i Malishevë/Mališevo konkursi se objavljuju samo na albanskom jeziku.

Iako u drugom setu preporuka Komiteta ministara nije pomenuto kao oblast od zabrinutosti, OEBS nastavlja da nadgleda delotvornost učešća zajednica kroz obavezne opštinske zaštitne mehanizme uključujući opštinski odbor za zajednice, zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice i zamenika gradonačelnika za zajednice.¹²¹ Vlada je u 2010. dalje naglasila svoju posvećenost u promovisanju i zaštiti prava zajednica sa formiranjem OKZP.¹²² Odbori za zajednice i OKZP su uspostavljeni u skoro svim opštinama.¹²³ Pozicije zamenika gradonačelnika za zajednice i zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice su uspostavljene u značajnom broju opština¹²⁴, a polovina je to učinila uprkos činjenici da stanovnici iz nevećinske zajednice ne čine cenzus od 10 procenata koji je predviđen zakonom.¹²⁵ Međutim, mali broj opština nije nikoga naimenovao na te pozicije uprkos ostvarenom cenzusu.¹²⁶

Preostali izazovi

Međunarodna zajednica i građansko društvo igraju značajnu ulogu u pružanju prilika zajednicama da odigraju efektivnu ulogu u ekonomskom životu. Na primer, OEBS je finansirao projekat tokom 2011. za pružanje mogućnosti stručnog usavršavanja za osmoro osoba iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u Fushë Kosovë/Kosovu Polju. Obuka je dovela do toga da je svih osam pojedinaca ili pronašlo posao ili im je obećan

¹²¹ Zakon br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi, 20. februar 2008, propisuje učestvovanje nevećinske zajednice u javnim poslovima i štiti prava i interese nevećinskih zajednica sa uspostavljanjem obaveznih odbora skupštine opštine i otvaranje dva radna mesta, zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice i zamenika gradonačelnika za zajednice, one opštine koje imaju značajni broj nevećinskih zajednica preko 10 procenta od ukupnog stanovništva u opštini. Vidi čl. 51, 54–55 i 61.

¹²² OKZP su ključni obavezni mehanizmi zaštite za nevećinsku zajednicu koji su predstavljeni 2010. kako bi zamenili i izvršili reformu prethodnika odnosno opštinsku kancelariju za zajednice. Kabinet premijera, Uredba br. 02/2010 za opštinske kancelarije za zajednice i povratak, 27. avgust 2010. Uredba UNMIK-a br. 2007/30 o samoupravljanju opština na Kosovu, član 23, 16. oktobar 2007, koji predviđa opštinske odbore, odbore za posredovanje i opštinske kancelarije.

¹²³ Odbori za zajednice su uspostavljeni u 34 opštine na Kosovu. OKZP su uspostavljeni u 30 opština.

¹²⁴ Pozicija zamenika gradonačelnika za zajednice je uspostavljena u 12 opština: Dragash/Dragaš, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Gjilan/Gnjilane, Lipjan/Lipljan, Klokot-Vrbovac/Klllokot-Vërbovc, Mamuşa/Mamushë/Mamuša, Mitrovicë/Mitrovica, Novobërdë/Novo Brdo, Obiliq/Obilić, Prizren, Ranilug/Ranillug i Štrpce/Shtërpçë. Pozicija zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice je uspostavljena u 16 opština: Dragash/Dragaš, Ferizaj/Uroševac, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Gjakovë/Đakovica, Gjilan/Gnjilane, Gračanica/Gračanicë, Istog/Istok, Kamenicë/Kamenica, Klokot-Vrbovac/Klllokot-Vërbovc, Mitrovicë/Mitrovica, Novo Brdo/Novobërdë, Pejë/Peć, Prishtinë/Priština, Prizren, Štrpce/Shtërpçë i Ranilug/Ranillug.

¹²⁵ Šest od 12 opština je naimenovala poziciju zamenika gradonačelnika za zajednice i sedam od 16 opština su naimenovala na poziciju zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice (opštine Ferizaj/Uroševac, Gjilan/Gnjilane, Istog/Istok, Kamenicë/Kamenica, Mitrovicë/Mitrovica, Prishtinë/Priština i Ranilug/Ranillug) iako to nije obavezno u skladu sa pravnim odredbama.

¹²⁶ U opštinama Obiliq/Obilić i Štrpce/Shtërpçë, niko nije naimenovan na poziciju zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice, dok u opštini Gračanica/Gračanicë, opština tek treba da postavi pojedinca na poziciju zamenika gradonačelnika za zajednice. Ovo je uprkos činjenici gde se smatra da nevećinske zajednice čine više od 10 procenata stanovništva na ovim lokacijama.

posao na kraju obuke. U Mitrovicë/Mitrovici, zajednice Roma i Aškalija u „Romskoj Mahali“ prevashodno su podržane u smislu ekonomskih mogućnosti od strane NVO-a kao što su DRC i Mercy Corps, koji pružaju niz različitih inicijativa, uključujući stručno usavršavanje. Iako postoje neki manji primeri u kojima institucije na centralnom nivou, konkretno Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu pruža finansijska sredstva opštinama da pruže kratkoročno zaposlenje nevećinskim zajednicama u okviru njihove oblasti odgovornosti, ovi napori nisu udruženi ili održivi.

Kao što je prethodno istaknuto, pravična i podjednaka zastupljenost svih zajednica na lokalnom i centralnom nivou ostaje mala. U martu 2010, KP je objavio sveobuhvatnu studiju o zastupljenosti različitih zajednica u javnoj službi na centralnom i lokalnom nivou.¹²⁷ Izveštaj pokazuje da se “sveobuhvatna zastupljenost pripadnika nevećinskih zajednica [u javnoj službi] ne može smatrati takvom da odražava multietnički karakter Kosova”.¹²⁸ Štaviše, mere stvaranja podjednakih uslova se ne poštuju.¹²⁹ U tom cilju, izveštaj preporučuje da bi premijer trebalo da izda odluku kojom se primenjuje sistem kvota za zapošljavanje svih zajednica u javnoj službi. Međutim, ovo još uvek nije realizovano i uprkos objavljivanju izveštaja i preporukama koje proizilaze iz tog izveštaja, ostvaren je veoma mali napredak. Na lokalnom nivou, OEBS nije upoznat o bilo kakvim radnjama preduzetim od strane opština da se poboljša pristup višim administrativnim funkcijama za pripadnike nevećinskih zajednica. Niti je upoznata o bilo kakvim konkretnim radnjama usmerenim ka podsticanju zapošljavanja žena u javnoj administraciji, iz bilo koje zajednice.

Iako postoji veliki broj uvedenih mehanizama za zaštitu na lokalnom nivou na Kosovu u cilju zaštite i promovisanja prava i interesa nevećinskih zajednica, u praksi ovi mehanizmi se uvek ne pokazuju kao efektivnim. Generalno, OKZP-ima nedostaju ili finansijski ili logistički resursi neophodni za ispunjavanje njihovog mandata ili s druge strane nisu u potpunosti uspostavljeni. Odbori za zajednice retko dobijaju opštinske pravne nacрте, planove ili budžet na preispitivanje što je ključna uloga odbora. Više od polovina odbora za zajednice se ne sastaje barem jednom mesečno kao što bi trebali. Međutim, takođe im nedostaju smernice odnosno usmeravanje i podrška opština. Zamenici gradonačelnika i zamenici predsedavajućih skupštine opštine za zajednice se uobičajeno žale na nedostatak finansijske i logističke podrške za nevećinske zajednice koje bi trebalo da promovišu i štite. Osim toga, nejasnoća mandata OKZP, zamenika gradonačelnika za zajednice i zamenika predsedavajućeg skupštine opštine za zajednice je ostavila ove kancelarije ili pozicije sa malo ili skoro nikakvih smernica i minimalnom odgovornošću. Uopštene gledano, opštinska podrška mehanizmima zaštite lokalnoj nevećinskoj zajednici u velikoj meri nedostaje.

9. ZAKLJUČAK

Okvirna konvencija omogućuje zajednicama značajnu zaštitu njihovih prava u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života i promoviše uslove u kojima oni imaju mogućnost da izraze i očuvaju svoju kulturu i identitet. Kao takva, predstavlja važan alat na osnovu kojeg može da se oceni odnosno meri napredak koje

¹²⁷ Kabinet premijera, *Zapošljavanje pripadnika nevećinskih zajednica u okviru kosovske javne službe i javnih preduzeća* Studija o politici br. 1, mart 2010.

¹²⁸ Ibid. str. 98.

¹²⁹ Ibid. str. 102.

su kosovske institucije ostvarile u zaštiti i promovisanju prava zajednica. Međutim, iako postoji sveobuhvatan zakonodavni okvir koji je uspostavljen za zaštitu i unapređivanje prava zajednica na Kosovu, primena relevantnih zakona nije dovoljna da se obezbedi stvarna i smisljena zaštita svim zajednicama. U mnogim oblastima, snažnija posvećenost institucija na centralnom i lokalnom nivou neophodna je kako bi se ispunili relevantni lokalni i međunarodni standardi.

Iako su neki koraci preduzeti od strane kosovskih institucija, primena Strategije i Akcionog plana za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana ostaje slaba i u velikoj meri otežana nedostatkom finansijskih sredstava dodeljenih za njenu primenu na lokalnom i centralnom nivou. Na centralnom nivou, postoji nedostatak političkog angažovanja i nedovoljna komunikacija između relevantnih tela. Na lokalnom nivou, uprkos nekim pozitivnim primerima, većina opština preduzela je veoma male radnje za sprovođenje Strategije i u mnogim slučajevima njihovo građansko društvo imalo je vodeću ulogu u angažovanju zajednice i pokušaju da ispune ciljeve predviđene Akcionim planom. Dvanaest godina nakon što su zajednice Roma i Aškalija u Mitrovicë/Mitrovici napustile svoje domove u „Romskoj Mahali“, uprkos nastojanjima međunarodne zajednice, i dalje postoji jedan broj porodica koje su ostale u olovom zagađenom kampu Osterode u severnoj Mitrovici/Mitrovicë. Za neke od ovih preostalih porodica, po svemu sudeći do rešavanja njihove situacije neće doći uskoro; za one koji su se premestili ili vratili u olovom zagađenu „Romsku Mahalu“, posebno među decom, situacija i dalje ostaje problematična.

Puno toga ostaje da se uradi kako bi se podržao povratak i reintegracija raseljenih i repatriiranih lica. Ono što je posebno zabrinjavajuće jeste nedostatak finansijskih sredstava, političke volje i posvećenosti, nedostatak kapaciteta opštinskih institucija i odsustvo koordinacije između centralnog i lokalnog nivoa. Uprkos snažnim javnim izjavama kosovskih institucija u prilog reintegraciji i ponovnim nastojanjima da se identifikuju i registruju raseljena lica koja žele da se vrate, i dalje preovlađuju velike prepreke. Iste obuhvataju, *inter alia*: visoke stope nezaposlenosti i odsustvo socio-ekonomskih mogućnosti; odsustvo pristupa javnim službama; nerešena stambena i imovinska pitanja; i, u određenom obimu, zabrinutosti u pogledu bezbednosti i ograničene slobode kretanja.

Zaštita kulturnog i verskog nasleđa i promocija kulturne baštine svih zajednica predstavljaju posebnu oblast zabrinutosti. Uprkos nekom manjem napretku koji je ostvaren u primeni relevantnog zakonskog okvira, poštovanje istih i dalje je nepotpuno. Lista lokacija koje zahtevaju zaštitu je samo privremena i nije podneta KSKN-u; skoro polovina opština nema usvojen prostorni plan za zaštitu PZZ-a ili drugih lokacija kulturnog nasleđa; a SSN nije u potpunosti funkcionalan.

Iako opštine pružaju određenu podršku za aktivnosti nevećinskih zajednica, veoma malo se dodeljuje u vidu finansijskih sredstava za unapređivanje kultura manjih zajednica. Situacija je slična u smislu medijske zastupljenosti nealbanskih zajednica, gde nije urađeno dovoljno za promovisanje njihovih kultura ili za podsticanje tolerancije i razumevanja putem većih medijskih kuća. Dijalog između zajednica na Kosovu često se javlja kao rezultat bezbednosnog incidenta, kao reakcija na situaciju umesto kao sastavni deo zajedničkih napora za poboljšavanje odnosa između zajednica, posebno zajednica kosovskih Srba i kosovskih Albanaca. Trenutne

aktivnosti za promovisanje tolerancije i razumevanja prevashodno se oslanjaju na građansko društvo, međunarodne organizacije i pojedince na opštinskom nivou.

Situacija u pogledu prava na jezik i obrazovanja i dalje je u velikoj meri nepromenjena od drugog izdanja *Procene prava zajednica*, uprkos manjem napretku koji je zabeležen u oblastima dostupnosti obrazovanja za zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Nedostatak interakcije između zajednica koje pohađaju nastavu na različitim školskim obrazovnim sistemima utiče na da su ozbiljno ograničene mogućnosti učenja službenih jezika kao drugog jezika. Nedostatak napretka sa izradom nastavnih planova na jezicima nealbanske zajednice i odsustvo pristupa udžbenicima na jezicima nealbanske zajednice nastavljaju i da imaju uticaj na obrazovanje na maternjem jeziku za neke zajednice. Osim toga, Komisija za jezike ostaje veoma nedelotvorna i dalje se nastavljaju problemi sa tumačenjem i pružanjem dokumentacije na svim službenim jezicima na opštinskom nivou.

U sferi socio-ekonomskih prava, ostaje još puno toga što treba da bude postignuto. Nealbanske zajednice, i dalje su nedovoljno zastupljene u službi javne administracije, na centralnom nivou, dok nevećinske zajednice, posebno manje zajednice su generalno nedovoljno nezastupljene na lokalnom nivou. Inicijative za podsticanje ili podržavanje zastupljenosti i unapređivanje ovih zajednica među radnom snagom u javnom i privatnom sektoru, u velikoj meri ne postoje. Učestvovanje zajednice u javnom životu iako je uslovljeno zakonom često nije efikasno, dok opštinska podrška lokalnim zaštitnim mehanizmima za nevećinske zajednice u velikoj meri nedostaje.

10. PREPORUKE

Svim relevantnim institucijama:

- Dodeliti zasebnu budžetsku stavku u okviru Konsolidovanog budžeta Kosova za aktivnosti primene Strategije i Akcionog plana za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana;
- Obezbediti smisleni dijalog između kosovskih institucija i Srpske pravoslavne crkve, uključujući relevantne pripadnike zajednice, u slučajevima u kojima se radi o očuvanju i zaštiti kulturnog i verskog nasleđa kosovskih Srba;
- Sastaviti zajednički plan za angažovanje zajednica, posebno zajednica kosovskih Albanaca i kosovskih Srba, u smislenom uzajamnom dijalogu;
- Osnažiti Komisiju za jezike da efektivno prati primenu zakon o upotrebi jezika i da odgovori na žalbe koje su joj uložene;
- Osigurati potpuno sprovođenje uredbe o zastupanju zajednica u službama javne administracije¹³⁰ za povećavanje podjednake i pravične zastupljenosti svih pripadnika zajednica, poklanjajući posebnu pažnju na zapošljavanje žena, u službi javne administracije na centralnom nivou.

¹³⁰ Ministarstvo javne uprave, Uredba br. 04/2010 o postupcima za pravično i srazmerno zastupanje zajednica koje nisu većina u službi javne administracije, 20. septembar 2010.

Ministarstvu za zajednice i povratak:

- Obezbediti blagovremenu pripremu godišnjeg budžeta MZP-a, i preduzeti radnje da se osigura dodeljivanje adekvatnih finansijskih sredstava za rekonstrukciju kuća i druge programe pomoći usmerene ka povratnicima;
- Pružiti smislene smernice i savete opštinama u vezi sa izradom politika, strategija i projekata povratka i osigurati efektivnu komunikaciju između centralnih i opštinskih struktura, kako bi se svim akterima omogućilo da doprinesu procesu.

Ministarstvu unutrašnjih poslova:

- Preduzeti sve neophodne mere da se osigura da zahtevi za izdvajanje finansijskih sredstava za reintegraciju na centralnom nivou budu obrađeni efikasno i raspodeljeni bez odlaganja strankama koje podnesu zahtev;
- Nastaviti sa sprovođenjem redovnih aktivnosti za podizanje svesti o Izmenjenoj Strategiji za reintegraciju repatriranih lica i Akcionom planu za primenu Strategije za reintegraciju repatriranih lica na lokalnom nivou, i ojačati opštinske kapacitete u pogledu njegove efektivne i blagovremene primene.

Ministarstvu kulture, omladine i sporta:

- Delotvorno primeniti zakonski okvir za zaštitu i unapređivanje kulturnog i verskog nasleđa sastavljanjem sveobuhvatne liste lokacija kulturne i verske baštine u saradnji sa relevantnim akterima i podnoseći listu Kosovskom savetu za kulturno nasleđe, zahtevanu u skladu sa zakonom.

Ministarstvu za obrazovanje, nauku i tehnologiju:

- Unaprediti mogućnosti za interakciju i kontakte među učenicima i nastavnicima iz svih različitih zajednica i oba prosvetnih sistema;
- Ponuditi, na dobrovoljnoj osnovi, dodatne časove službenih jezika je , kao drugog jezika koji su na raspolaganju svim učenicima;
- Osigurati da udžbenici za nastavu na romskom budu naručeni i odštampani, nastavnici obučeni, a da plan za nastavu na romskom jeziku bude stavljen na raspolaganje svim zainteresovanim učenicima;
- Osigurati da udžbenici na bosanskom, turskom i romskom jeziku budu odštampani i raspodeljeni, poboljšati kvalitet prevoda udžbenika i obezbediti prevod kurikuluma za stručno srednje obrazovanje za 11. i 12. razred na turskom i bosanskom jeziku;

- Odrediti kao prioritet nastojanja da se primene i iskoriste nove metode multietničke i uključive nastave i promovisati međukulturno obrazovanje, u cilju unapređivanja uzajamnog razumevanja, tolerancije i dijaloga;
- Preduzeti konkretne mere koje će se pozabaviti učenicima koji napuštaju školu i koji se ne upisuju uopšte u školu među najugroženijim zajednicama, posebno u okviru zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Ministarstvu rada i socijalne zaštite:

- Povećati mogućnosti na raspolaganju svih zajednica da započnu obuku na radnom mestu i druge inicijative kako bi se obezbedila njihova pravedna zastupljenost na privatnim radnim mestima.

Opštinama:

- Dodeliti posebna finansijska sredstva za aktivnosti na primeni Strategije i Akcionog plana za integraciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u okviru opštine;
- Izraditi, odobriti i primeniti opštinske strategije povratka i primeniti Akcioni plan i Strategiju za reintegraciju repatriiranih lica, kako bi se osiguralo da je povratnicima i raseljenim licima zagarantovan pristup uslugama kao što su civilna registracija, obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje i socijalna zaštita , smeštaj;
- Preduzeti radnje da se osigura da finansijska sredstva za repatriirana lica i povratnike budu zagarantovana posebnom stavkom u godišnjem opštinskom budžetu;
- Obezbediti odgovarajući i blagovremeni odgovor na sve prijavljene bezbednosne incidente koji utiču na povratničke zajednice, uključujući izjave osude i posete dopiranja do pogođenih zajednica;
- Osigurati potpuno uspostavljanje opštinskih kancelarija za zajednice i povratak i njihovo funkcionisanje, pružanjem dovoljnog osoblja, finansijskih i logističkih resursa;
- Efektivno primeniti zakonodavni okvir za zaštitu i unapređivanje kulturnog i verskog nasleđa izradom i podnošenjem prostornih planova na odobrenje od strane Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje;
- Preduzeti smislene akcije za promociju kultura nevećinskih zajednica unutar opština povećavanjem finansijskih sredstava za date aktivnosti za sve nevećinske zajednice;

- Osigurati da su predstavnici zajednice konsultovani prilikom dodeljivanja finansijskih sredstava za aktivnosti ili projekte namenjene dobrobiti ovih zajednica;
- Priznati suštinski značaj dijaloga između zajednica, kao sredstva za obezbeđivanje tolerancije i uzajamnog razumevanja i sprovesti redovne aktivnosti na opštinskom nivou;
- Pružiti prilike deci iz različitih zajednica da ostvare interakciju u školskim sredinama;
- Pružiti adekvatne prevodilačke usluge gde god su zakonski obavezne;
- Osigurati da svi opštinski znaci i obaveštenja budu postavljeni na svim službenim jezicima ili jezicima u službenoj upotrebi, na način zahtevan zakonom;
- Povećati zastupljenost pripadnika nevećinske zajednice u javnoj službi na lokalnom nivou; preduzeti konkretne mere za podsticanje zastupljenosti žena iz nevećinske zajednice u javnoj službi;
- Osigurati da sva slobodna radna mesta u opštinama budu oglašena na mestima koja su pristupačna pripadnicima nevećinskih zajednica.
- Osigurati potpuno uspostavljanje opštinskih kancelarija za zajednice i povratak i njihovo propisno funkcionisanje obezbeđivanjem dovoljnog broja osoblja, finansijskih i logističkih resursa;
- Osigurati da skupštine opštine redovno podnose nacрте uredbi, planove, strategije i budžete na preispitivanje odborima za zajednice.

Opštini Mitrovicë/Mitrovica:

- Preduzeti sve neophodne mere, na blagovremeni način, za usvajanje planova Mercy Corps-a za izgradnju dodatnih stambenih objekata u „Romskoj Mahali“ za one porodice koje žele da se presele u naselje;
- Pružiti održivo rešenje za mali broj porodica Roma i Aškalija za koje povratak u „Romsku Mahalu“ nije izvodljivo rešenje. Angažovati pogođene porodice u proces odlučivanja kako bi se izmestili iz olovom zagađenog kampa Osterode u najkraćem mogućem roku.

Kosovskoj policiji:

- Pružiti adekvatne nivoe policije u oblastima u kojima žive povratnici kako bi se osigurala njihova bezbednost i bezbednost njihove imovine i kako bi se odgovorilo na odgovarajući i blagovremeni način na bilo koje bezbednosne incidente;

- Osigurati efektivnu zaštitu na svim mestima kulturne baštine i odgovoriti na blagovremeni i odgovarajući način na bilo koje prijavljene incidente koji se jave na datim lokalitetima.

Radio-televiziji Kosova:

- Odgovoriti na pismeni zahtev podnet od strane predstavnika zajednica Aškalija i Egipćana za osmišljavanje programa posvećenih njihovim zajednicama (str. 15, 18).